

Robert Pyka

Miejsca innowacyjne w europejskich metropoliach

Wytwarzanie innowacji społecznych
na przykładzie Lyonu i Saint-Étienne

UNIWERSYTET ŚLĄSKI
WYDAWNICTWO

Miejsca innowacyjne
w europejskich metropoliach

ROBERT PYKA

Miejsca innowacyjne w europejskich metropoliach

Wytwarzanie innowacji społecznych
na przykładzie Lyonu i Saint-Étienne

Recenzenci

JACEK GĄDECKI

MACIEJ SMĘTKOWSKI

Wstęp	9
-------	---

ROZDZIAŁ 1

Miasta i metropolie – laboratoria świata w XXI wieku	17
--	----

1.1. Metropolizacja, złożoność, kreatywność	18
1.2. Metropolie jako „machiny wzrostu i atrakcyjności”	24
1.3. <i>Metropolitan agility</i> – w kierunku nowego paradygmatu rozwoju miejskiego	30
1.3.1. Miasta i metropolie wobec globalnego pasma kryzysów	30
1.3.2. Innowacje społeczne a poszukiwanie nowych modeli miejskości	33
1.3.3. Miejskie dobra wspólne a nowy model miejskości	38
1.3.4. <i>Metropolitan agility</i> a otwartość metropolitalnego rynku idei	42

ROZDZIAŁ 2

Koncepcja miejsca innowacyjnego jako próba uchwycenia oddolnej miejskiej innowacyjności	48
---	----

2.1. Inspiracje teoretyczne	48
2.2. Miejsca, przestrzenie a kolektywy i wspólnoty kreatywne – w poszukiwaniu właściwej perspektywy	55
2.3. Koncepcja miejsca innowacyjnego – założenia teoretyczne	63
2.4. Model miejsca innowacyjnego i jego zastosowanie w badaniach empirycznych	68

ROZDZIAŁ 3

Dynamika ekosystemu innowacji społecznych – wybrane koncepcje teoretyczne	73
---	----

3.1. Koncepcja warstwowa	73
3.2. Koncepcja sceny	76
3.3. Koncepcja transformacyjnych innowacji społecznych	77

ROZDZIAŁ 4

Założenia metodologiczne 81

- 4.1. Badanie oddolnej innowacyjności w mieście – ramy metodologiczne 81
- 4.2. Analiza metropolitalnego ekosystemu innowacji ze szczególnym uwzględnieniem miejskich innowacji społecznych 87
- 4.3. Jakościowa analiza wybranych miejsc innowacyjnych w metropoliach 90

ROZDZIAŁ 5

Analiza ekosystemu innowacji społecznych w wybranych obszarach metropolitalnych 96

- 5.1. Dominacja ekosystemu innowacji technologicznych i biznesowych jako podstawa strategii wzrostu i atrakcyjności metropolii 97
 - 5.1.1. Metropolia Lyonu 98
 - 5.1.2. Metropolia Saint-Étienne 99
- 5.2. Ekosystemy innowacji społecznych w obszarach metropolitalnych Lyonu i Saint-Étienne 100
 - 5.2.1. Struktura i poziom integracji ekosystemu innowacji społecznych 100
 - 5.2.2. Generowanie innowacji społecznych w układzie centrum – peryferie obszaru metropolitalnego 123
 - 5.2.3. Kanały transferu innowacji społecznych wewnątrz ekosystemu innowacji 128

ROZDZIAŁ 6

Miejsca innowacyjne w Metropoliach Lyonu i Saint-Étienne – analiza jakościowa wybranych przypadków 146

- 6.1. Obraz analizowanych miejsc innowacyjnych – perspektywa monograficzna 150
 - 6.1.1. Locaux Motiv' 150
 - 6.1.2. La Myne 154
 - 6.1.3. Autre Soie – CCO 161
 - 6.1.4. Créfad Loire 168
 - 6.1.5. De la Ferme au Quartier 174
 - 6.1.6. Rues du Développement Durable (RDD) 179
- 6.2. Analiza badanych przypadków z perspektywy modelu miejsca innowacyjnego 193
 - 6.2.1. Lokalizacja w przestrzeni miejsc i przepływów 193
 - 6.2.2. Znaczenia przypisywane miejscom innowacyjnym 236
 - 6.2.3. Działania podejmowane w miejscach innowacyjnych 272
 - 6.2.4. Podsumowanie 306

ROZDZIAŁ 7

W stronę polityki miejskiej miejsc innowacyjnych 310

7.1. Miejsca innowacyjne a ryzyko instytucjonalnego izomorfizmu – scenariusze spotkań „słoni” i „motyli” 310

7.2. Założenia miejskiej polityki dotyczącej miejsc innowacyjnych 318

7.3. W stronę ewolucyjnej administracji i otwartego samorządu 323

Wnioski 335

Aneksy 345

Bibliografia 355

Spis rysunków 375

Spis tabel 376

Spis zdjęć 377

Indeks nazw osobowych 379

Summary 385

Résumé 389

Podejmowane w książce zagadnienia dotyczą wytwarzanych w metropoliach innowacji społecznych, których celem ma być poprawa warunków życia mieszkańców oraz zrównoważony rozwój miejski przywracający równowagę między wzrostem gospodarczym a jego skutkami społecznymi i środowiskowymi. Poszukiwanie alternatywnych modeli miejskości wyłaniających się z powstających oddolnie miejsc innowacyjnych wpisuje się w szersze spektrum badań nad obszarami metropolitalnymi prowadzonych przez autora od blisko dwudziestu lat. Łącząc perspektywy nauk politycznych i socjologii, w podejmowanych badaniach autor koncentruje się na analizie i zrozumieniu procesu adaptacji państwa, jego organizacji terytorialnej oraz systemu społecznego, w tym miejskich systemów społecznych, do zmieniających się uwarunkowań ich funkcjonowania na początku XXI wieku, których przejawem jest między innymi globalizacja i ściśle z nią związana metropolizacja. Należy jednak podkreślić, że w przyjętym ujęciu czynniki zmiany nie stanowią elementów zewnętrznych wobec społeczeństwa, ale traktowane są jako jego immanentna część; ich źródłem jest społeczeństwo, czy dotyczy to globalizacji, presji człowieka na środowisko i klimat, czy wyłaniania się nowych terytorialności w następstwie procesów metropolizacji. Oznacza to, że badane procesy adaptacyjne stanowią reakcję społeczeństwa na jego własne wytwory, pracę społeczeństwa nad nim samym, co wpisuje się w koncepcję samowytworzenia się społeczeństwa zaproponowaną przez Alaina Touraine'a (1973). W związku z tym kierunki transformacji i procesy akomodacji determinowane są nie tylko obiektywnymi imperatywami efektywności i racjonalności, ale także, a może przede wszystkim tym, co wspomniany socjolog określa mianem historyczności, a zatem swoistym bagażem wartości, norm, instytucji, które kształtują przyjmowane w danym społeczeństwie i państwie strategie adaptacyjne.

W początkowej fazie badań autora nad metropoliami dominowało spojrzenie instytucjonalne. Główna refleksja dotyczyła wówczas odpowiedzi systemu politycznego państwa na zjawisko metropolizacji w postaci odgórnego lub oddolnego tworzenia zróżnicowanych rozwiązań instytucjonalnych, stosowanych w zarządzaniu wyłaniającymi się obszarami metropolitalnymi nie mającymi odzwierciedlenia w zasadniczym podziale terytorialno-administracyjnym państwa i strukturze samorządu terytorialnego. Odróżnienie pojęcia obszaru metropolitalnego od metropolii wynika z założenia, że nie każdy obszar metropolitalny jest jednocześnie metropolią. Metropolia to bowiem obszar skupiający pewną masę krytyczną funkcji wyższego rządu (gospodarczych, naukowych, kulturowych itd.), wynikających z włączania się dużych miast i aglomeracji w funkcjonowanie globalnej gospodarki postfordowskiej. W przypadku wielu badanych przez autora obszarów miejskich proces rozwoju wymienionych funkcji metropolitalnych jest na mniej lub bardziej zaawansowanym poziomie. Oznacza to, że obszary te podlegają procesom metropolizacji, jednak proces ten nie osiągnął jeszcze poziomu, który pozwalałby je określić mianem metropolii. Względem takich miast i aglomeracji zastosowano pojęcie obszaru metropolitalnego. Należy przy tym pamiętać, że w przypadku wielu obszarów metropolitalnych wyposażonych w instytucje metropolitalne, w ich nazwach własnych zastosowano pojęcie metropolii, co nie oznacza, że odzwierciedla ono ich realne funkcje i potencjał.

Badania prowadzone przez autora obejmują przede wszystkim obszary metropolitalne we Francji, w Kanadzie oraz w Europie Środkowej, ze szczególnym uwzględnieniem Polski. Pozwoliło to na ustalenie dużego zróżnicowania przyjmowanych rozwiązań, których celem jest uzupełnienie luki instytucjonalnej na poziomie obszarów metropolitalnych. Rozwiązania te oscylują między reformami zasadniczego podziału terytorialnego państwa, w tym łączeniem gmin w nowe, większe jednostki miejskie na obszarze metropolii (Kanada) (Pyka, 2019, 2022), a substytuowaniem reform terytorialnych poprzez tworzenie jednostek współpracy międzygminnej o zróżnicowanym zakresie terytorialnym i kompetencyjnym w zależności od wielkości obszaru miejskiego (Francja) (Pyka, 2010, 2014a, 2014b, 2015a, 2016a). Badania te pozwoliły na zrozumienie ograniczeń procesu upodmiotowienia instytucjonalnego polskich obszarów metropolitalnych (Pyka, 2010, 2011a, 2011b, 2011c, 2012a, 2014c, 2016b), którego rezultatem jest powstanie jak dotąd tylko jednego związku metropolitalnego o umocowanym ustawowo statusie, tj. Górnośląsko-Zagłębiowskiej

Metropolii w województwie śląskim (Pyka, 2018a; Behr, Pyka, 2019). Badania te potwierdziły, że przyjmowanie odmiennych rozwiązań, mimo zbieżnych imperatywów globalnych, wynika ze zróżnicowania historyczności poszczególnych państw, generujących fenomen zależności od ścieżki (*path dependency*). Niemniej jednak prowadzone badania pozwoliły na zrelatywizowanie oddziaływania architektury instytucjonalnej metropolii względem realnego potencjału i rozwoju funkcji metropolitalnych danego obszaru, do których zrozumienia perspektywa instytucjonalna okazuje się niewystarczająca. Nałożyły się na to także tendencje kontestowania strategii tworzenia metropolitalnej maszyny instytucjonalnej, jako przejawu miasta neoliberalnego nastawionego w pierwszej kolejności na ekstrakcję lokalnych zasobów oraz generowanie szybkiego wzrostu, atrakcyjności i przewagi konkurencyjnej w globalnym wyścigu metropolii (Bierwiazzonek, Pyka, 2021b; Pyka, 2021c), z pominięciem skutków społecznych i środowiskowych takiej strategii, które zostały spotęgowane przez kryzysy sanitarne i militarne z końca drugiej dekady XXI wieku.

W konsekwencji dotychczasowe badania autora skupione na *metropolii formalnej* zostały uzupełnione o spojrzenie przez pryzmat *metropolii nieformalnej*. Pojęcie metropolii formalnej odnosi się do instytucji i zorganizowanych struktur administracyjnych tworzących oficjalne polityki i procedury, prawo oraz ramy regulacyjne. Ten wymiar metropolii jest przestrzenią działania tradycyjnych publicznych aktorów, takich jak samorządy lokalne, przedsiębiorstwa publiczne, struktury metropolitalne, porozumienia międzygminne itp. Natomiast metropolia nieformalna jest rozumiana jako złożony system społeczny, który wyłania się z różnorodnych interakcji i sieci aktorów w ich społecznej, ekonomicznej i kulturowej różnorodności, co może generować kreatywność i innowacje, jak również liczne efekty niepożądane (Bierwiazzonek et al., 2020).

Metropolia nieformalna nie jest ściśle regulowana przez oficjalne normy i polityki publiczne, lecz powstaje z agregacji codziennych praktyk, które mogą być bardziej elastyczne, adaptacyjne i często innowacyjne. W tym ujęciu metropolie stanowią punkty krzyżowania się globalnych sieci przepływu zasobów, w tym ludzi, idei i kapitału. Ich agregacja na ograniczonej przestrzeni obszaru metropolitalnego przekłada się na wysoką gęstość relacji, spotkań czy kolizji, które czynią z metropolii swoiste laboratoria, odznaczające się dużym potencjałem kreatywności i innowacyjności. Kreatywność jest tu traktowana jako proces zbiorowy, polegający na zdolności aktorów do syntetyzowania nowych połączeń, tworzenia nowatorskich idei i wartości

nieredukowalnych w prosty sposób do zasobów wyjściowych pozostających w ich dyspozycji (Liefooghe, 2010; Pyka, 2017). Tak rozumiana kreatywność może być źródłem innowacji, tj. nowego lub znacząco udoskonalonego produktu (towaru lub usługi), procesu produkcyjnego czy sposobu organizacji w miejscu pracy lub w relacjach zewnętrznych (OECD, 2018). Niemniej jednak innowacje mogą mieć także wymiar społeczny, oznaczający nowe lub alternatywne względem aktualnie praktykowanych sposoby rozwiązywania określonych problemów społecznych lub zaspokajania ludzkich potrzeb, w sposób bardziej efektywny, zrównoważony, czemu może towarzyszyć tworzenie nowych relacji, więzi, sieci oraz organizacji (Murray, Caulier-Grice, Mulgan, 2010; Nicholls, Murdock, 2012; Brandsen et al., 2016).

Spojrzenie z perspektywy metropolii nieformalnej skłoniło autora do sięgnięcia po koncepcje pozwalające zrozumieć procesy agregacji zachodzące w metropoliach, zarówno w ich funkcjonalnym, jak i dysfunkcyjnym wymiarze (Boudon, 1979), co oznacza, że mając ogromny potencjał (innowacje, patenty), metropolie kumulują także kluczowe wyzwania współczesnego świata (społeczne, ekologiczne, technologiczne). Istotne okazało się wreszcie zrozumienie procesów, w wyniku których zróżnicowanie, gęstość społeczna i gospodarcza metropolii, współzależność i złożoność procesów w nich zachodzących stają się źródłem kreatywności i innowacji (Morin, 1990), zarówno tych wpisujących się w ideę metropolii wzrostu, jak i tych wyrastających na kontestacji tego podejścia i poszukiwaniu alternatywnych modeli miejskości i rozwoju metropolii (Grondeau, 2022). Te ostatnie zakładają transformację w kierunku miasta troszczącego się o dobrostan ludzi w centrum (*caring city*) (Perreault, 2024), zrównoważonego, rezyliентnego, w którym ekonomia linearna zastępowana jest tą cyrkularną, wpisującą się w koncepcję metabolizmu miejskiego (Fischer-Kowalski, 1998: 61–78; Barles, 2017: 819–836; Desvaux, 2017: 36–50). To dążenie do zrozumienia dynamiki i złożoności procesów społecznych i gospodarczych zachodzących w metropoliach, jako potencjalnego źródła kreatywności (Pyka, 2017, 2018b), spowodowały skupienie się autora na poszukiwaniu miejsc generowania innowacji w metropoliach (Bierwiazzonek et al., 2020; Bierwiazzonek, Pyka, 2023a), w tym innowacji społecznych, jako odpowiedzi na pasmo kryzysów sanitarnych, klimatycznych, energetycznych, społecznych oraz przerwanych globalnych łańcuchów dostaw, na które miasta i metropolie okazały się niezwykle wrażliwe. Oznacza to, że poszukiwanie przez autora innowacji w obszarach metropolitalnych wpisuje się w jego szersze badania

nad metropoliami i nie oznacza założenia, że metropolie mają na nie swoisty monopol, gdyż innowacje mogą z powodzeniem powstawać poza dużymi skupiskami miejskimi (Zajda, 2022).

Publikacja składa się z dwóch zasadniczych części. Pierwsza część poświęcona jest zagadnieniu wyłaniania się i wzrostu znaczenia obszarów metropolitalnych i metropolii pod koniec XX i na początku XXI wieku. Kolejne rozdziały tej części poświęcone są oddziaływaniu globalizacji na przestrzenny wymiar życia społecznego za pośrednictwem metropolizacji. Efektem tego procesu jest wyłanianie się nowych terytorialności o zmiennej geometrii przestrzennej, które najczęściej nie znajdują odzwierciedlenia w zasadniczym podziale administracyjnym państwa. W analizie skutków metropolizacji uwzględniono zarówno jej funkcjonalny, jak i dysfunkcjonalny wymiar. Metropolie jako punkty węzłowe sieci globalnych przepływów oraz niezwykle złożone systemy społeczne kumulują kluczowe wyzwania związane z (współ)zarządzaniem w warunkach niepewności, zmianami klimatu, dostępem do energii, żywności i wielu innych zasobów. Skupiając potencjał kreatywności i innowacji, metropolie stanowią miejsca wypracowywania potencjalnych rozwiązań.

W pierwszej części książki zaprezentowano ponadto strategię adaptacji wybranych państw do wyłaniania się obszarów metropolitalnych, traktowanych w klasycznym ujęciu jako lokomotywy wzrostu gospodarczego, których organizacja i funkcjonowanie podporządkowywane są budowaniu atrakcyjności inwestycyjnej i kumulacji kapitału. W tej części książki podjęto także temat stopniowego wyłaniania się nowego paradygmatu rozwoju miejskiego, który podważa dominujące neoliberalne podejście o charakterze ekstrakcyjnym i kapitałocentrycznym. Ta nowa perspektywa niezwykle wolno toruje sobie drogę, jednak pandemia COVID-19 i nasilające się po niej kryzysy, w tym geopolityczne czy klimatyczne, przyspieszyły ten proces, ukazując wrażliwość dotychczasowego modelu rozwojowego metropolii, ich uzależnienie od globalnego łańcucha dostaw oraz konieczność wypracowania modeli miejskości bardziej odpornych i elastycznych (*agilité métropolitaine*¹) oraz skoncentrowanych na człowieku i środowisku.

1 Pojęcie *métropole agile* (fr.), *agile metropolis* (ang.) stanowi efekt wspólnej refleksji autora oraz Erica Champagne'a, dyrektora Centre on Governance (Centrum Badań nad Governance) w Ottawie (Kanada), których materializacją była wspólna sesja naukowa „Agilité métropolitaine” (ang. *metropolitan agility*) w trakcie XXII międzynarodowego kongresu AISLF w Kanadzie w dniach 8–12 lipca 2024 roku (Association internationale des sociologues de langue française, AISLF [Międzynarodowe Stowarzyszenie Socjologów Języka Francuskiego]).

Poszukiwanie alternatywnych modeli życia w mieście i rozwoju obszarów metropolitalnych opartych na idei miejskich dóbr wspólnych (*urban commons*), rozwijanych równolegle względem dominującego modelu neoliberalnego, stanowi główne zagadnienie w drugiej części książki. Celem jest zidentyfikowanie i zrozumienie procesu powstawania nowatorskich rozwiązań w odpowiedzi na wyzwania życia w mieście, poprzez określenie adekwatnego podejścia badawczego pozwalającego na uchwycenie oddolnych procesów generowania innowacji, ze szczególnym uwzględnieniem innowacji społecznych. Temu służy wypracowany przez autora i jego zespół² model miejsca innowacyjnego, pomyślany jako narzędzie heurystyczne umożliwiające identyfikację uwarunkowań i miejsc tworzenia innowacji społecznych także poza oficjalnym obiegiem instytucjonalnym.

Po omówieniu modelu miejsca innowacyjnego, w kolejnych rozdziałach drugiej części książki została przedstawiona analiza badań przeprowadzonych z jego zastosowaniem we francuskich metropoliach Lyonu i Saint-Étienne. Punktem wyjścia była analiza ekosystemu innowacji pozwalająca na wstępną identyfikację miejsc ich tworzenia w obu metropoliach. Analiza z perspektywy ekosystemu umożliwiła ustalenie pozycji, jaką zajmują w nim innowacje społeczne, oraz miejsc ich powstawania. Istotnym zagadnieniem było zbadanie przepływów idei i wiedzy między poszczególnymi warstwami ekosystemu innowacji metropolii oraz określenie poziomu otwartości i elastyczności administracji metropolitalnej (*metropolitan agility*), przejawiających się w gotowości do sięgania po nowatorskie rozwiązania wyłaniające się z powstających oddolnie miejsc innowacyjnych.

Kluczowym etapem badań była natomiast pogłębiona analiza wybranych miejsc innowacyjnych z zastosowaniem zoperacjonalizowanego modelu miejsca innowacyjnego, ukierunkowana na wskazanie ich specyficznych cech, uwarunkowań funkcjonowania, modelu zarządczego i ekonomicznego oraz zrozumienie procesu generowania alternatywnych rozwiązań jako potencjalnych innowacji. Drugą część książki zamyka rozdział poświęcony polityce miejsc

2 Zespół badawczy ds. badania metropolitalnej innowacyjności powołany przez Radę Dyscypliny Instytutu Socjologii Uniwersytetu Śląskiego w 2020 roku, realizujący temat badawczy „Innowacyjne miejsca w przestrzeni europejskich metropolii”. Inicjator i kierownik zespołu badawczego: dr hab. Robert Pyka, prof. UŚ, członkowie zespołu badawczego: dr hab. Krzysztof Bierwiaczonek, prof. UŚ, dr hab. Małgorzata Suchacka, prof. UŚ, dr Grzegorz Gawron (do 2022 roku), dr Zuzanna Neuve-Église (od 2023 roku).

innowacyjnych, w którym zostało podjęte między innymi zagadnienie transferu idei i rozwiązań z miejsc innowacyjnych do sektora publicznego, ze szczególnym uwzględnieniem jednostek samorządu terytorialnego. W rozdziale tym omówiono kwestię uwarunkowań i ograniczeń rozwoju innowacji w sektorze publicznym oraz nakreślono założenia potencjalnej miejskiej polityki miejsc innowacyjnych.

Choć książka jest dziełem indywidualnym, nie powstałaby, gdyby nie wsparcie i inspirujące refleksie zespołu badawczego, którym autor ma przyjemność kierować. Szczególne podziękowania należą się prof. Krzysztofowi Bierwiazonkowi za twórczą współpracę i wsparcie oraz cenne uwagi do pierwotnej wersji książki. Na finalny kształt książki istotny wpływ miały także wartościowe sugestie prof. Tomasza Nawrockiego, a nade wszystko krytyczna, ale bardzo konstruktywna analiza ze strony recenzentów wydawniczych, prof. Jacka Gądeckiego oraz prof. Macieja Smętkowskiego. Najserdeczniej dziękuję niezłomnej recenzentce wszelkiej mojej twórczości pisarskiej, partnerce w dyskusjach i życiu codziennym, mojej małżonce Agacie Koszek-Pyce.

Bibliografia

- Ahrend R., Gamper C., Schumann A., 2014, *The OECD Metropolitan governance survey: A quantitative description of governance structures in large urban agglomerations*, OECD Publishing, Paris (OECD Regional Development Working Papers, 14 May 2014), <https://doi.org/10.1787/5jz43zldho8p-en>
- Alba D., 2020, *Ville plastique*, „Nouvelles urbanités”.
- Ambrosino Ch., Guillon V., 2018, *L'organisation sociale de la créativité métropolitaine. Du milieu des arts numériques à la scène du faire*, „Géographie, économie, société”, vol. 20, n° 1, s. 63–88, <https://doi.org/10.3166/ges.20.2017.0029>
- Ambrosino Ch., Guillon V., Talandier M., 2018, *Résiliente, collaborative et bricolée. Repenser la ville créative à « l'âge du faire »*, „Géographie, économie, société”, vol. 20, n° 1, s. 5–13, <https://doi.org/10.3166/ges.20.2017.0026>
- Amin A., Roberts J., 2008, *Community, economic creativity and organization*, Oxford University Press, Oxford, <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199545490.001.0001>
- ANCT, s.a., *Tiers-lieux. Des espaces au service du dynamisme grâce à Fabriques de territoire et aux Manufactures de proximité*, <https://anct.gouv.fr/programmes-dispositifs/tiers-lieux> [dostęp: 12.07.2025].
- Ansell C., Gash A., 2008, *Collaborative governance in theory and practice*, „Journal of Public Administration Research and Theory”, vol. 18, issue 4, s. 543–571, <https://doi.org/10.1093/jopart/mum032>
- Ardill N., Lemes de Oliveira F., 2018, *Social innovation in urban spaces*, „International Journal of Urban Sustainable Development”, vol. 10, issue 3, s. 207–221, <https://doi.org/10.1080/19463138.2018.1526177>
- Aubouin N., Capdevila I., 2019, *La gestion des communautés de connaissances au sein des espaces de créativité et innovation : une variété de logiques de collaboration*, „Innovations”, n° 58, s. 105–134, <https://doi.org/10.3917/inno.058.0105>
- Augé M., 1992, *Non-lieux. Introduction à une anthropologie de la surmodernité*, Le Seuil, Paris.
- Avelino F., Wittmayer J. M., Kemp R., Haxeltine A., 2017, *Game-changers and transformative social innovation*, „Ecology and Society”, vol. 22, no. 4, [s.p.], <https://www.jstor.org/stable/26798984>

- Avelino F., Wittmayera J. M., Pelb B., Weaver P., Dumitru A., Haxeltine A., Kemp R., Jørgensen M. S., Bauler T., Ruijsink S., O'Riordane T., 2019, *Transformative social innovation and (dis)empowerment*, „Technological Forecasting & Social Change”, vol. 145, s. 195–206, <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2017.05.002>
- Azam M., Chauvac N., Cloutier L., 2015, *Quand un tiers-lieu devient multiple. Chronique d'une hybridation*, „Recherches sociologiques et anthropologiques”, n° 46-2, s. 87–104, <https://doi.org/10.4000/ras.1535>
- Babbie E., 2003, *Badania społeczne w praktyce*, tłum. W. Betkiewicz i in., red. nauk., rewizja tłum. A. Kloskowska-Dudzińska, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Bańka A., 2002, *Społeczna psychologia środowiskowa*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.
- Bard A., Söderqvist J., 2002, *Netocracy: The new power elite and life after capitalism*, Reuters, London.
- Barles S., 2017, *Écologie territoriale et métabolisme urbain : quelques enjeux de la transition socioécologique*, „Revue d'Économie Régionale & Urbaine”, [n°] 5, s. 819–836, <https://doi.org/10.3917/rru.175.0819>
- Baudouin T., 2006, *Ville productive et mobilisation des territoires*, L'Harmattan, Paris.
- Behr V., Pyka R., 2019, *La métropole haute-silésienne, une gouvernance territoriale innovante. Ressources et défis de la première communauté métropolitaine de Pologne*, „Revue d'études comparatives Est-Ouest” (RECEO), n° 4, <https://doi.org/10.3917/receo.1504.0007>
- Berelson B., 1952, *Content analysis in communication research*, The Free Press, Glencoe, IL.
- Bernier L., Hafsi T., Deschamps C., 2015, *Environmental determinants of public sector innovation: A study of innovation awards in Canada*, „Public Management Review” vol. 17, no. 6, 834–856, <https://doi.org/10.1080/14719037.2013.867066>.
- Berrebi-Hoffmann I., Bureau M.-Ch., Lallement M., 2015, *Entretien avec Michel Bauwens*, „Recherches sociologiques et anthropologiques”, n° 46-2, s. 105–110, <https://doi.org/10.4000/ras.1546>
- Berrebi-Hoffmann I., Bureau M.-Ch., Lallement M., 2018, *Makers. Enquête sur les laboratoires du changement social*, Le Seuil, Paris.
- Besson R., 2017, *Rôle et limites des tiers-lieux dans la fabrique des villes contemporaines. Territoire en mouvement*, „Revue de géographie et aménagement”, n° 34, <https://doi.org/10.4000/tem.4184>
- Bierwiazek K., 2016, *Społeczne znaczenie miejskich przestrzeni publicznych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
- Bierwiazek K., Gawron G., Pyka R., Suchacka M., 2020, *Innovation places: Theoretical and methodological remarks for analysing metropolitan creativity and innovations*, „Creativity Studies”, vol. 13, no. 2, s. 532–551, <https://doi.org/10.3846/cs.2020.11992>
- Bierwiazek K., Pyka R., 2021, *The parasite syndrome: Urban and metropolitan social inequality – a global, European and Polish outlook*, „Przestrzeń Społeczna – Social Space”, nr 2, s. 81–108.

- Bierwiazczonek K., Pyka R. 2023a, *An innovation place model for the analysis of creativity and social innovativeness in selected French and Polish metropolises*, „Creativity Studies”, vol. 16, no. 2, s. 682–707, <https://doi.org/10.3846/cs.2023.17043>
- Bierwiazczonek K., Pyka R., 2023b, *Znaczenie miejsc innowacyjnych w procesie rewitalizacji na podstawie badań w Lyonie, Saint-Étienne i Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii*, „Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna”, nr 64, s. 57–78, <https://doi.org/10.14746/rpr.2023.64.05>
- Błaszczczyk M., 2013, *W poszukiwaniu socjologicznej teorii rozwoju miast. Meandry ekonomii politycznej*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.
- Bogunia-Borowska M., 2021, *Wprowadzenie. Odpowiedzialność i nieodpowiedzialność w kulturze*, w: *Kultura (nie)odpowiedzialności. Społeczne konteksty zaniechanej*, red. M. Bogunia-Borowska, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, s. 7–12.
- Bollier D., Helfrich S., 2014, *The wealth of the commons: A world beyond market and state*, Levellers Press, Amherst.
- Boltanski L., Chiapello È., 1999, *Le nouvel esprit du capitalisme*, Gallimard, Paris.
- Bouba-Olga O., Grossetti M., 2018, *La mythologie CAME (Compétitivité, Attractivité, Métropolisation, Excellence) : comment s'en désintoxiquer ?*, hal-01724699v2, s. 1–29, HAL, <https://hal.science/hal-01724699v2> [dostęp: 17.06.2021].
- Bouchard M. J., 2013, *Innovation and the social economy: The Quebec experience*, University of Toronto Press, Toronto.
- Boudon R., 1979, *La logique du social. Introduction à l'analyse sociologique*, Hachette, Paris.
- Boudreau J. A., Keil R., 2006, *La réconciliation de la démocratie locale et de la compétitivité internationale dans le discours réformiste à Toronto. Essai d'interprétation sur le néolibéralisme normalisé*, „Politique et Sociétés”, vol. 25, n° 1, s. 83–98, <https://doi.org/10.7202/013516ar>
- Boutillier S., Capdevila I., Dupont L., Morel L., 2020a, *Collaborative spaces promoting creativity and innovation*, „Journal of Innovation Economics & Management”, no. 31 (1), s. 1–9, <https://doi.org/10.3917/jie.031.0001>
- Boutillier S., Capdevila I., Dupont L., Morel L., 2020b, *Espaces et nouvelles formes d'organisation du travail créatif*, De Boeck Supérieur, „Innovations”, n° 61, s. 5–13, <https://doi.org/10.3917/inno.061.0005>
- Brandsen T., Cattacin S., Evers A., Zimmer A., eds., 2016, *Social innovations in urban context*, Springer Open, Cham, <https://doi.org/10.1007/978-3-319-21551-8?nosfx=y>
- Brossaud C., Fiori S., Simay Ph., 2019, *Les communs urbains : nouveau droit de cité ?*, Métropolitiques, <https://metropolitiques.eu/Les-communs-urbains-nouveau-droit-de-cite.html> [dostęp: 8.02.2021].
- Brown J. S., Duguid P., 1991, *Organizational learning and communities-of-practice: Toward a unified view of working, learning, and innovation*, „Organization Science”, vol. 2, no. 1, s. 40–57, <https://doi.org/10.1287/orsc.2.1.40>
- Brugilles F., Chow-Petit B., Chow-Petit C., Le Nulzec F., 2021, *L'organisation semi-ouverte comme réponse au chaos*, „La revue des conditions de travail”, n° 12, *Alternatives organisationnelles et managériales : promesses et réalités ?*, s. 153–161.

- Burret A., 2015, *Tiers-lieux, fablab, hackerspaces. Et plus si affinités*, FYP Editions, Limoges.
- Burt R. S., 1992, *Structural holes: The social structure and competition*, Harvard University Press, Cambridge–Massachusetts–London.
- Cajaiba-Santana G., 2014, *Social innovation: Moving the field forward. A conceptual framework*. „Technological Forecasting and Social Change”, vol. 82, s. 42–51, <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2013.05.008>
- Canter D. V., 1977, *The psychology of place*, The Architectural Press, London.
- Cardinal L., Champagne É., Eddie M.-H., 2013, *Nouvelle gouvernance publique et innovation : le cas du Consortium national de formation en santé*, „Revue Gouvernance” (Ottawa, éd. française), nr 10 (1), <https://doi.org/10.7202/1038894ar>
- Castello L., 2010, *Rethinking the meaning of place: Conceiving place in architecture-urbanism*, Ashgate Publishing, Farnham, Surrey.
- Castells M., 2010, *Społeczeństwo sieci*, tłum. M. Marody i in., red. nauk. M. Marody, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- CCO, s.a., *Rapport d'activité 2022*. Association Centre Culturel Œcuménique Jean-Pierre Lachaize [raport z działalności CCO w 2022 roku], CCO, [Villeurbanne], <https://asso.larayonne.org/wp-content/uploads/sites/4/2023/07/Rapport-dactivite-2022.pdf> [dostęp: 3.01.2024].
- Chabaj-Wiater J., 2018, *Deinstitutionalization of the social welfare system as a chance for a life of dignity for people with care and support needs*, „Praca Socjalna”, t. 33, nr 3, s. 71–84, <https://doi.org/10.5604/013001.0012.7383>
- Chabrot C., Pyka R., 2023, *The metropolis of Lyon: An example to follow by the GZM Metropolis?* „Studia Regionalne i Lokalne”, nr 4 (94), <https://doi.org/10.7366/1509499549401>
- Chataway J., Hanlin R., Kaplinsky R., 2014, *Inclusive innovation: an architecture for policy development*, „Innovation and Development”, vol. 4, issue 1, s. 33–54, <https://doi.org/10.1080/2157930X.2013.876800>
- Chesbrough H. W., 2003, *Open innovation: The new imperative for creating and profiting from technology*, Harvard Business Review Press, Boston, MA.
- Cléach O., Deruelle V., Metzger J.-L., 2015, *Les « tiers lieux », des microcultures innovantes ?*, „Recherches sociologiques et anthropologiques”, vol. 46, n° 2, s. 67–85, <https://doi.org/10.4000/rsa.1526>
- Cohendet P., 2021, *The dynamics of knowledge in creative territories: Local innovation commons and middlegrounds*, referat wygłoszony 2 kwietnia 2021 roku na konferencji „Beyond creative cities: people, places, innovation”, Nantes, 1–2 kwietnia 2021.
- Cohendet P., Grandadam D., Simon L., 2011, *Rethinking urban creativity: Lessons from Barcelona and Montreal*, „City, Culture and Society”, vol. 2, issue 3, s. 154–155, <https://doi.org/10.1016/j.ccs.2011.06.001>
- Cohendet P., Grandadam D., Simon L., Capdevila I., 2014, *Epistemic communities, localization and the dynamics of knowledge creation*, „Journal of Economic Geography”, vol. 14, issue 5, s. 929–954, <https://doi.org/10.1093/jeg/lbu018>

- Conill J., Castells M., Cardenas A., Servon L., 2012, *Beyond the crisis: The emergence of alternative economic practices*, w: *Aftermath: The cultures of the economic crisis*, eds. M. Castells, J. Caraça, G. Cardoso, Oxford University Press, s. 210–250.
- Créfad Loire, s.a., *L'Atlas des possibles. Tiers-lieux de territoires*, www.atlasdespossibles.fr [dostęp: 9.05.2021].
- Créfad Loire, 2023, *Rapports moral et d'activités 2022* [raport z działalności Créfad Loire w 2022 roku], Créfad Loire, [s.l.], <https://crefadloire.org/wp-content/uploads/2022/07/Rapport-dactivite%CC%81-2022-pour-2021.pdf> [dostęp: 15.01.2024].
- Dafermos G., Soderberg J., 2009, *The hacker movement as a continuation of a labour struggle*, „Capital & Class” vol. 33 (1), s. 53–73, <https://doi.org/10.1017/dsj.2021.14>
- Dardot P., Laval C., 2014, *Commun. Essai sur la révolution au XXIe siècle*, La Découverte, Paris.
- Daval A., Besson R., 2021, *Conférence à Lyon : « Réinvestir les lieux des espaces peu métropolisés »*, Rue89Lyon, <https://www.rue89lyon.fr/2021/11/01/conference-a-lyon-reinves-tir-les-lieux-des-espaces-peu-metropolises/> [dostęp: 12.12.2022].
- Davis M., 2009, *Planeta slumsów*, tłum. K. Bielińska, Książka i Prasa, Warszawa.
- Defourny J., Develtere P., 1999, *The social economy: The worldwide making of a third sector*, w: *Social economy North and South*, eds. J. Defourny, P. Develtere, B. Fonteneau, De Boeck, Bruxelles, s. 17–47.
- Delgado L., Galvez D., Hassan A., Palominos P., Morel L., 2020, *Innovation spaces in universities: Support for collaborative learning*, „Journal of Innovation Economics & Management”, no. 31, s. 123–153, <https://doi.org/10.3917/jie.pr1.0064>
- Delhey J., Newton K., Welzel C., 2011, *How general is trust in “most people”? Solving the radius of trust problem*, „American Sociological Review”, vol. 76, no. 5, s. 786–807, <https://doi.org/10.1177/0003122411420817>
- Desvaux P., 2017, *Économie circulaire acritique et condition post-politique: analyse de la valorisation des déchets en France*, „Flux”, no. 2 (108), s. 36–50, <https://doi.org/10.3917/flux1.108.0036>
- Deyle R. E., Wiedenman R. E., 2014, *Collaborative planning by metropolitan planning organizations: A test of causal theory*, „Journal of Planning Education and Research”, vol. 34, issue 3, s. 257–275, <https://doi.org/10.1177/0739456X14527621>
- Diercks G., Larsen H., Steward F., 2019, *Transformative innovation policy: Addressing variety in an emerging policy paradigm*, „Research Policy”, vol. 48, issue 4, s. 880–894, <https://doi.org/10.1016/j.respol.2018.10.028>
- Díez T., 2013, *The fab city: Hard and soft tools for smart citizens' production of the city*, „Accountability Technologies: Tools for Asking Hard Questions”, s. 92–100.
- DiSalvo C., Gregg M., Lodato T., 2014, *Building belonging*, „Interactions”, vol. 21 (4), s. 58–61, <https://doi.org/10.1145/2628685>
- Djellal F., Gallouj F., 2012, *Innovation sociale et innovation de service : première ébauche d'un dialogue nécessaire*, „Innovations”, n° 38, s. 37–66, <https://doi.org/10.3917/inno.038.0037>

- Domanski D., Kaletka C., eds., 2017, *Exploring the research landscape of social innovation: A deliverable of the project Social Innovation Community (SIC)*, Sozialforschungsstelle, Dortmund.
- Drewe P., 2008, *The URBAN initiative or the EU as social innovator?*, w: *The challenge of social innovation in urban revitalization*. Amsterdam, eds. P. Drewe, J. L. Klein, E. D. Hulsbergen, Technepress, Amsterdam, s. 183–196.
- Dymnicka M., 2017, *Tożsamości miejskie*, w: *Miasto, przestrzeń, tożsamość. Studium trzech miast – Gdańsk, Gliwice, Wrocław*, red. K. Bierwiazonek, M. Dymnicka, K. Kajdane, T. Nawrocki, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa, s. 15–48.
- Erbel J., 2019, *Wychylone w przyszłość. Jak zmienić świat na lepsze*. Zamek, Kraków.
- Ermoshina K., 2018, *Civic hacking: redefining hackers and civic participation*, „*Tecnoscienza – Italian Journal of Science & Technology Studies*”, vol. 9, no. 1, s. 79–101, <https://doi.org/10.6092/issn.2038-3460/17398>
- Escobar A., 2012, *Más allá del desarrollo. Postdesarrollo y transiciones hacia el pluriverso*, „*Revista de Antropología Social*”, s. 47–50, https://doi.org/10.5209/rev_RASO.2012.v21.40049
- European Commission, 2013, *Guide to social innovation*, [European Commission], Brussels.
- Fals Borda O., 2020, *Briser le monopole de la connaissance (1988). Situation actuelle et perspectives de la recherche-action participative dans le monde*, w: *Décoloniser les sciences sociales / Descolonizar las ciencias sociales. Une anthologie bilingue de textes / Una antología bilingüe de textos de Orlando Fals Borda (1925–2008)*, dir. L. Diaz, B. Godrie, Science et bien commun, Québec, s. 85–101.
- Fischer-Kowalski M., 1998, *Society's metabolism: The intellectual history of materials flow analysis, Part I, 1860–1970*, „*Journal of Industrial Ecology*”, vol. 2, issue 1, s. 61–78, <https://doi.org/10.1162/jiec.1998.2.1.61>
- Florida R., 2002, *The rise of the creative class and how it's transforming work, leisure, community and everyday life*, Basic Books, New York.
- Florida R., 2008, *Who's your city?*, Vintage Books, New York.
- Flyvbjerg, B., 2006, *Five misunderstandings about case-study research*, „*Qualitative Inquiry*”, vol. 12, issue 2, s. 219–245, <https://doi.org/10.1177/1077800405284363>
- [FNAU], 2020, *Regards sur la géographie de l'innovation*, 2020, (Les dossiers FNAU, [Fédération Nationale des Agences d'Urbanisme], n° 46).
- Foray D., Mowery D. C., Nelson R. R., 2012, *Public R&D and social challenges: What lessons from mission R&D programs?*, „*Research Policy*”, vol. 41, issue 10, s. 1697–1702, <https://doi.org/10.1016/j.respol.2012.07.011>
- Foucault M., 1984, *Of other spaces, heterotopias*, „*Architecture, Mouvement, Continuité*”, n° 5, s. 46–49.
- Frankfort-Nachmias Ch., Nachmias D., 2001, *Metody badawcze w naukach społecznych*, Zysk i S-ka, Poznań.
- Fraser N., 2022, *Cannibal capitalism: how our system is devouring democracy, care, and the planet – and what we can do about it*, Verso, London.

- Fricker M., 2007, *Epistemic injustice: Power and the ethics of knowing*, Oxford University Press, London.
- Fukuyama F., 2000, *Social capital and civil society*, International Monetary Fund, [s.l.] (IMF Working Paper, WP/00/74).
- Fukuyama F., 2003, *Kapitał społeczny*, w: *Kultura ma znaczenie. Jak wartości wpływają na rozwój społeczeństw*, red. L. E. Harrison, S. P. Huntington, tłum. S. Dymczyk, Zys i S-ka, Poznań, s. 169–187.
- Furukawa Marques D., Durand Folco J., 2023, *Omnia sunt communia : un état des lieux des communs au Québec*, „Recherches sociographiques”, vol. 64, n° 1, s. 7–27, <https://doi.org/10.7202/1100572ar>
- Galego D., Moulaert F., Bransc M., Santinha G., 2022, *Social innovation & governance: a scoping review*, „The European Journal of Social Science Research”, vol. 35, no. 2, s. 265–290, <https://doi.org/10.1080/13511610.2021.1879630>
- Gądecki J., Afeltowicz Ł., Anielska K., Morawska I., 2020, *How innovation districts (do not) work: the case study of Cracow*, „European Spatial Research and Policy”, vol. 27, no. 1, s. 149–171, <https://doi.org/10.18778/1231-1952.27.1.07>
- Gądecki J., Piziak B., 2021, *Przestrzenie kreatywno-warsztatowe. Makerspace'y, fab laby i warsztaty w przestrzeniach polskich miast*, Instytut Rozwoju Miast i Regionów, Warszawa–Kraków.
- Gibson-Graham J. K., 2006, *A postcapitalist politics*, University of Minnesota Press, Minneapolis.
- Gibson-Graham J. K., Miller E., 2015, *Economy as ecological livelihood*, w: *Manifesto for the living in the anthropocene*, red. K. Gibson, D. B. Rose, R. Fincher, Punctum Books, Brooklyn, NY, s. 7–16.
- Giddens A., 1990, *The consequences of modernity*, Stanford University Press, Stanford, CA.
- Gnieciak M., 2013, *Przestrzeń w narracjach osobistych i eksperckich*, w: *Zapomniane miejsca, zapomniani ludzie. Restrukturyzacja ekonomiczna a zmiana kulturowa*, red. K. Wódz, Wydawnictwo Naukowe „Śląsk”, Katowice, s. 85–109.
- Godrie B., 2021, *Intégration des usagers et usagères et extractivisme des savoirs expérientiels : une critique ancrée dans le modèle écologique des savoirs dans le champ de la santé mentale*, „Participations”, [vol.] 2, n° 30, s. 249–273, <https://doi.org/10.3917/parti.030.0249>
- Godrie B., Dos Santos M., 2017, *Inégalités sociales, production des savoirs et de l'ignorance*, „Sociologie et sociétés”, vol. 49, n° 1, s. 7–31, <https://doi.org/10.7202/1042804ar>
- Gonçalves T. E., Silva J. B. da, Araújo E. F. de, 2024, *From urbanization to metropolization: A conceptual approach*, „Sociedade & Natureza”, vol. 36, n° 1, <https://doi.org/10.14393/SN-v36-2024-71630>
- Gotilla J., 2018, *L'expérimentation dans la commande publique*, w: *Maillages. Enquête sur l'émergence d'un design convivial dans une ville à échelle humaine*, dir. M. Rastello, J. Franc, O. Peyricot, EPCC Cité du design – École supérieure d'art et design, Saint-Étienne, s. 80–81.

- Hanson G., 2020, *Who will fill China's shoes? The global evolution of labor-intensive manufacturing*, „East Asian Economic Review”, vol. 24, no. 4, special issue, s. 313–336, <https://dx.doi.org/10.11644/KIEPEAER.2020.24.4.382>
- Hirschman A. O., 1970, *Exit, voice, and loyalty: responses to decline in firms, organizations, and states*, Harvard University Press, London.
- Gibson-Graham J. K., Cameron J., Healy S., 2013, *Take back the economy: An ethical guide for transforming our communities*, University of Minnesota Press.
- Grand Lyon, 2019, *Labellisée territoire French Impact, la métropole de Lyon, lance la fondation pour le soutien à l'innovation sociale* [komunikat prasowy], 12.03.2019, Grand Lyon, www.grandlyon.com/fileadmin/user_upload/media/pdf/espace-presse/cp/2019/20190312_metropole-label-french-impact.pdf [dostęp: 2.02.2021].
- Grandadam D., Cohendet P., Simon L., 2013, *Places, spaces and the dynamics of creativity: The video game industry in Montreal*, „Regional Studies”, vol. 47, issue 10, s. 1701–1714, <https://doi.org/10.1080/00343404.2012.699191>
- Grandadam D., Cohendet P., Suire R., 2021, *Building and nurturing grassroots innovation: A policy framework based on the local commons*, „European Planning Studies”, <https://doi.org/10.1080/09654313.2021.1998385>
- Granovetter M., 1983, *The strength of weak ties*, „Sociological Theory”, vol. 1, s. 201–233.
- Green S., Harvey P., Knox H., 2005, *Scales of place and networks: An ethnography of the imperative to connect through information and communications technologies*, „Current Anthropology”, vol. 46, no. 5, s. 805–826.
- Grewiński M., Lizut J., red., 2021, *Deinstytucjonalizacja w polityce społecznej – szanse i zagrożenia*, Instytut Naukowo-Wydawniczy „Spatium”, Warszawa.
- Grillitsch M., Asheim B., 2018, *Place-based innovation policy for industrial diversification in regions*, „European Planning Studies”, vol. 26, no. 8, s. 1638–1662, <https://doi.org/10.1080/09654313.2018.1484892>
- Grisolia F., Ferragina E., 2015, *Social innovation on the rise: yet another buzzword in a time of austerity?*, „Salute e Società”, anno 14, n. 2, s. 169–179.
- Grondeau A., 2022, *Altermétropolisation. Une autre vi(ll)e est possible*, La lune sur le toit, [Aix-en-Provence] (Hic et nunc collection).
- Harvey D., 1989, *From managerialism to entrepreneurialism: The transformation of urban governance in late capitalism*, „Geografiska Annaler, Series B, Human Geography”, vol. 71, issue 1, s. 3–17.
- Harvey D., 2008, *The right to the city*, „New Left Review”, [no.] 53, s. 23–40.
- Harvey D., 2012, *Rebel cities: From the right to the city to the urban revolution*, Verso, London.
- Have R. P. van der, Rubalcaba L., 2016, *Social innovation research: An emerging area of innovation studies?*, „Research Policy”, vol. 45, issue 9, s. 1691–1944, <https://doi.org/10.1016/j.respol.2016.06.010>
- Haxeltine A., Pel B., Dumitru A., Avelino F., Kemp R. F., Bauler T., Kunze I., Dorland J., Wittmayer J., Jørgensen M. S., 2017, *Towards a TSI theory: a relational framework*

- and 12 propositions (TRANSIT working paper, 16 December 2017) [TRANSIT: EU SSH.2013.3.2-1 Grant agreement no: 613169].
- Herbst J., 2008, *O kategorii „responsywności” władzy i o pewnym warunku responsywności władzy w Polsce*, „Zarządzanie Publiczne”, nr 4 (6), s. 91–107.
- Hippel E. von, 2005, *Democratizing innovation*, MIT Press, Boston.
- Hobsbawm E., 2008, *Wynajdywanie tradycji*, w: *Tradycja wynaleziona*, red. E. Hobsbawm, T. Ranger, tłum. M. Godyń, F. Godyń, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków, s. 91–107.
- Hochgerner J., 2012, *New combinations of social practices in the knowledge society*, w: *Challenge social innovation*, eds. H. W. Franz, J. Hochgerner, J. Howaldt, Springer, Berlin–Heidelberg, s. 87–104, https://doi.org/10.1007/978-3-642-32879-4_6
- Hooge E., 2012, *Bricolage urbain : ils sont dans la rue !*, „M3. Société urbaine et action publique”, n° 4, s. 32–36.
- Howaldt J., Kopp R., Schwarz M., 2015, *On the theory of social innovations: Tardés neglected contribution to the development of a sociological innovation theory*, Beltz Juventa, Weinheim.
- Howaldt J., Schwarz M., 2010, *Social innovation: concepts, research fields and international trends*, Sozialforschungsstelle, Technische Universität Dortmund, Dortmund.
- Innes J. E., Booher D. E., 2010, *Planning with complexity: An introduction to collaborative rationality for public policy*, Routledge, New York.
- Jaeggi R., 2018, *Critique of forms of life*, trans. C. Cronin, The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, MA.
- Jacobs J., 1961, *The death and life of great American*, Random House, New York.
- Jałowiecki B., 2000, *Spoleczna przestrzeń metropolii*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.
- Jeannerat H., Lavanchy P., 2024, *Transformative social innovation in, of and by the city: Beyond mission-driven policy rationales*, „Environmental Innovation and Societal Transitions”, vol. 52, article 100890, <https://doi.org/10.1016/j.eist.2024.100890>
- Juan M., 2019, *Écologie des savoirs et créativité citoyenne : la co-construction des politiques de gestion communautaire entre associations et pouvoirs publics à Barcelone*, „Connexions”, n° 111 (1), s. 119–135.
- Katz B., Wagner J., 2014, *The rise of innovation districts: A new geography of innovation in America*, The Brookings Institution, Washington, DC.
- Keith M., Calzada I., 2018, *Back to the ‘urban commons’? Social innovation through new cooperative forms in Europe*, Urban Transformations ESRC report on 12th February 2018 Workshop “Rethinking the Urban Commons in European City-Regions”, <https://doi.org/http://dx.doi.org/10.13140/RG.2.2.22227.27688/1>
- Kitcher H., Heales Ch., 2017, *Community led innovation*, w: *Exploring the research landscape of social innovation: A deliverable of the project Social Innovation Community (SIC)*, eds. D. Domanski, C. Kaletka, Sozialforschungsstelle, Dortmund, s. 148–162.
- Knorr Cetina K., 1999, *Epistemic cultures: How the sciences make knowledge*, Harvard University Press, Cambridge.

- Konecki K., 2000, *Studia z metodologii badań jakościowych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Kopyciński P., 2015, *Współzarządzanie a polityka innowacyjna*, w: *Współzarządzanie publiczne*, red. S. Mazur, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa, s. 220–250.
- Kotus J., Rzeszewski M., Ewertowski W., Sowada T., Piekarska J., 2018, *Komunikacyjna koncepcja miejsca: propozycja podejścia*, „Biuletyn. Polska Akademia Nauk, Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju”, z. 271, s. 28–41.
- Krauss G., Tremblay D. G., eds., 2019, *Tiers-lieux. Travailler et entreprendre sur les territoires : espaces de coworking, fablabs, hacklabs...*, Presses universitaires de Rennes – Presses de l'Université du Québec, Rennes–Québec (Espaces et territoires).
- Krauz A., 2014, *Les villes en transition, l'ambition d'une alternative urbaine*, Métropolitiques, <http://www.metropolitiques.eu/Les-villes-en-transition-l.html> [dostęp: 7.02.2021].
- Kubicki P., 2019, *Ruchy miejskie w Polsce. Dekada doświadczeń*, „Studia Socjologiczne”, nr 3 (234), s. 5–30, <https://doi.org/10.24425/sts.2019.126150>
- La Myne, s.a., *Rapport d'Activité 2017* [raport z działalności La Myne w 2017 roku], La Myne, [Villeurbanne], <https://www.lamyne.org/> [dostęp: 4.09.2023].
- Lallement M., 2015, *L'âge du faire. Hacking, travail, anarchie*, Seuil, Paris.
- Landry Ch., Caust M., 2017, *The creative bureaucracy & its radical common sense*, Comedia, Bournes Green, Stroud.
- Lane D., Leeuw S. van der, Pumain D., West G., 2009, *Complexity perspectives in innovation and social change*, Springer, Berlin.
- Lang T., Török I., 2017, *Metropolitan region policies in the European Union: following national, European or neoliberal agendas?*, „International Planning Studies”, vol. 22, issue 1, s. 1–13, <https://doi.org/10.1080/13563475.2017.1310652>
- Laska A., 2024, *Protopia jako narracja i praktyka innowacyjności miejskiej w czasach kryzysów*, „Polityka i Społeczeństwo”, nr 1 (22), s. 245–258.
- Lave J., Wenger E., 1990, *Situated learning: Legitimate peripheral participation*, Institute for Research, Learning, Palo Alto.
- Laville J.-L., 2019, *La refondation du débat sur l'innovation sociale*, w: *Trajectoires d'innovation sociale: Des émergences à la reconnaissance*, eds. J.-L. Klein, J. Boucher, A. Camus, C. Champagne, Y. Noiseux, Presses de l'Université du Québec, Québec, s. 15–27.
- Lefebvre H., 1968, *Le droit à la ville*, Anthropos, Paris.
- Lefebvre H., 1970, *La révolution urbaine*, Gallimard, Paris.
- Lenartowicz J. K., 1992, *O psychologii architektury. Próba inwentaryzacji badań, zakres przedmiotowy i wpływ na architekturę*, Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki, Kraków.
- Lenartowicz J. K., 1997, *Słownik psychologii architektury dla studiujących architekturę*, Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki, Kraków.
- Lesbats M., Piatyszek E., Tardy A., 2024, *Résilience territoriale et changement climatique. Approche systémique et outils pratiques de gestion des risques collectifs*, TEC & DOC, Arcueil.

- Lévesque B., 2006, *Le potentiel d'innovation et de transformation de l'économie sociale : quelques éléments de problématique*, Centre de recherche sur les innovations sociales, Montréal (Les Cahiers du CRISES, Collection Études théoriques, n° ET0604).
- Lewicka M., 2012, *Psychologia miejsca*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.
- Leyden D., Link A., 2015, *Public sector entrepreneurship: US technology and innovation policy*, Oxford University Press, New York.
- Libura H., 1990, *Percepcja przestrzeni miejskiej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- Liefoghe Ch., 2010, *Économie créative et développement des territoires : enjeux et perspectives de recherche*, „Innovations”, n° 31, s. 181–197.
- Lin N., 2000, *Inequality in social capital*, „Contemporary Sociology”, vol. 29, no. 6, s. 785–795.
- Linebaugh P., 2007, *Magna Carta manifesto: Liberties and commons for all*, University of California Press, Oakland.
- Locaux Motiv', [2023], *Rapport d'activités 2022* [raport z działalności Locaux Motiv' w roku 2022], Locaux Motiv', Lyon, <https://locauxmotiv.fr/2023/06/rapport-dactivite-2022/> [dostęp: 15.09.2023].
- Lussault M., 2017, *Hyper-lieux. Les nouvelles géographies de la mondialisation*, Le Seuil, Paris (La couleur des idées).
- Lynn L. H., Reddy N. M., Aram J. D., 1996, *Linking technology and institutions*, „Research Policy”, no. 25, issue 1, s. 91–106, [https://doi.org/10.1016/0048-7333\(94\)00817-5](https://doi.org/10.1016/0048-7333(94)00817-5)
- MacCallum D., Moulaert F., Hillier J., Vicari S., eds., 2009, *Haddock social innovation and territorial development*, Ashgate Publishing Limited, Farnham, Surrey.
- Maffesoli M., 1988, *Le temps des tribus. Le déclin de l'individualisme dans les sociétés de masse*, Méridiens-Klincksieck, Paris.
- Maillat D., 1998, *From the industrial district to the innovative milieu: Contribution to an analysis of territorialised productive organisations*, „Louvain Economic Review”, vol. 64, no. 1: *Space and economics in retrospect*, s. 111–129.
- Maillat D., Crevoisier O., Lecoq B., 1994, *Innovation networks and territorial dynamics: a tentative typology*, w: *Patterns of a network economy: advances in spatial and network economics*, eds. B. Johansson, Ch. Karlsson, L. Westin, Springer-Verlag, Berlin-Heidelberg, s. 33–52, https://doi.org/10.1007/978-3-642-78898-7_3
- Maj A., 2013, *Analiza treści*, w: *Analiza danych zastanych. Przewodnik dla studentów*, red. M. Makowska, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa, s. 127–147.
- Massey D., 1991, *A global sense of place*, „Marxism Today”, no. 38, s. 24–29.
- McGuirk J., 2015, *Radykalne miasta: przyszłość urbanistyki oddolnej*, [tłum. M. Wawrzyńczak], Bęc Zmiana, Res Publica, [Warszawa].
- Métropole de Lyon, [2016], *Programme de développement économique 2016–2021*, Métropole de Lyon, www.grandlyon.com [dostęp: 2.02.2021].
- Morin E., 1990, *Introduction à la pensée complexe*, Edition du Seuil, Paris.
- Morteau H., Suire R., 2021, *Behind the scene: how do a radical innovation emerges and evolves in the peripheries?*, referat wygłoszony 2 kwietnia 2021 roku podczas

- konferencji „Beyond creative cities: people, places, innovation”, Nantes, 1–2 kwietnia 2021.
- Mulgan G., 2007, *Social innovation: What it is, why it matters, how it can be accelerated*, Basingstoke Press, London.
- Murray R., Caulier-Grice J., Mulgan G., 2010, *The open book of social innovation*, The Young Foundation – Nesta, [s.l.].
- Nal E., 2016, *Les hétérotopies, enjeux et rôles des espaces autres pour l'éducation et la formation*, „Recherches & éducations”, n° 14, s. 147–161.
- Neuve-Église Z., 2025, *Tworzenie Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii: pomiędzy instytucją a przestrzenią społecznej narracji*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
- Nicholls A., Murdock A., eds., 2012, *Social innovation: Blurring boundaries to reconfigure markets*, Palgrave Macmillan, London.
- Nicholls A., Ziegler R., 2019, *Creating economic space for social innovation*, Oxford University Press, Oxford.
- Norberg-Schulz Ch., 1979, *Genius loci: Towards a phenomenology of architecture*, Rizzoli, New York.
- Nowak M. J., 2022, *Prawo do miasta a wyzwania polityki miejskiej w Polsce*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.
- OECD, 2010, *Social innovation: In search of a new model for social change*, OECD Publishing, Paris.
- OECD / European Commission, 2020, *Cities in the world: a new perspective on urbanisation*, OECD Publishing, Paris (OECD Urban Studies), <https://doi.org/10.1787/doefcbda-en>
- Oldenburg R., 1989, *Great good place*, Paragon House, New York.
- Olechnicka A., 2004, *Regiony peryferyjne w gospodarce informacyjnej*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.
- Olechnicka A., Płoszaj A., 2009, *Metropolia a innowacyjność*, w: *Czy metropolia jest miastem?*, red. B. Jałowiecki, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa, s. 137–158.
- OnlyLyon, 2016, *Inventons ensemble une métropole co-intelligente !*, OnlyLyon, Lyon, <http://www.economie.grandlyon.com> [dostęp: 2.02.2021].
- ONZ, 2015, *Agenda na rzecz zrównoważonego rozwoju 2030*, ONZ, New York, www.un.org/pl [dostęp: 15.11.2022].
- Oosterlynck S., Kazepov Y., Novy A., Cools P., Barberis E., Wukovitsch F., Sarius T., Leubolt B., 2013, *The butterfly and the elephant: local social innovation, the welfare state and new poverty dynamics*, Herman Deleeck Centre for Social Policy, University of Antwerp, Antwerpen (ImPRovE Discussion, no. 13/03).
- Osorio F., Dupont L., Camargo M., Palominos P., Peña J. I., Alfaro M., 2019, *Design and management of innovation laboratories: Toward a performance assessment tool*, „Creativity and Innovation Management”, vol. 28, issue 1, s. 82–100, <https://doi.org/10.1111/caim.12301>
- Osorio F., Dupont L., Camargo M., Sandoval C., Peña J. I., 2020, *Shaping a public innovation laboratory in Bogotá: learning through time, space and stakeholders*, „Journal

- of Innovation Economics & Management", no. 31, s. 69–100, <https://doi.org/10.3917/jie.pr1.0066>
- Ostrom E., 1990, *Governing the commons: The evolution of institutions for collective action*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Ostrom E., 2000, *Reformulating the commons*, „Swiss Political Science Review”, vol. 6, issue 1, s. 29–52.
- Pel B., Bauler T., 2014, *The institutionalization of social innovation: Between transformation and capture*, TRANSIT Project (Herman Deleeck Centre for Social Policy – University of Antwerp), (TRANSIT working paper no. 2).
- Perreault M.-A., 2024, *Tracking the social capital generated by the commons through the ricochet effect: A proposed theoretical framework for moving towards a caring city*, „Contesti. Città, Territori, Progetti”, no. 1, s. 64–81, <https://doi.org/10.36253/con-test-15287>
- Peugeot V., 2013, *Collaborative ou intelligente ? La ville entre deux imaginaires*, w: *Devenirs urbains*, dir. M. Carmes, J.-M. Noyer, Mines Paristech, Paris, s. 43–64.
- Phills J. A., Deiglmeier K., Miller D. T., 2008, *Rediscovering social innovation*, „Social Innovation Review”, vol. 6, issue 4, s. 34–43.
- Pinson G., 2010, *La gouvernance des villes françaises. Du schéma centre-périphérie aux régimes urbains*, „Pôle sud”, n° 32, s. 73–92, <https://doi.org/10.3917/psud.032.0073>
- Piron F., Regulus S., Dibounje Madiba M.-S., 2016, *Justice cognitive, libre accès et savoirs locaux. Pour une science ouverte juste, au service du développement local durable*, Science et bien commun, Québec.
- Pisarek W., 1983, *Analiza zawartości prasy*, Ośrodek Badań Prasoznawczych, Kraków.
- Piziak B., Bień M., eds., 2023, *Guide to good Urban Lab ideas*, Institute of Urban and Regional Development, Warsaw–Krakow.
- Pol E., Ville S., 2009, *Social innovation: Buzz word or enduring term?* „The Journal of Socio-Economics”, vol. 38, issue 6, s. 878–885, <https://doi.org/10.1016/j.soc-ec.2009.02.011>
- Polko A., 2022, *Ekonomia miejskich dóbr wspólnych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, Katowice.
- Porter M. E., 1990, *The competitive advantage of nations*, Free Press, New York.
- Porter M. E., Stern S., 2001, *Innovation: location matters*, „MIT Sloan Management Review”, vol. 42, no. 4, s. 28–36.
- Potts J., 2009, *The innovation deficit in public services: The curious problem of too much efficiency and not enough waste and failure*, „Innovation: Management, Policy & Practice”, no. 11, s. 34–43, <https://doi.org/10.5172/impp.453.11.134>
- Potts J., 2010, *Innovation by elimination: A proposal for negative policy experiments in the public sector*, „Innovation: Management, Policy & Practice”, no. 12, s. 238–248, <https://doi.org/10.5172/impp.12.2.238>
- Potts J., Kastle T., 2010, *Public sector innovation research: What's next?*, „Innovation: Management, Policy & Practice”, no. 1, s. 122–137, <https://doi.org/10.5172/impp.12.2.122>

- Proulx M., 1992, *Innovative milieus and regional development*, „Canadian Journal of Regional Science”, no. 15/2, s. 149–154.
- Pyka R., 2008, *Globalizacja – sprawiedliwość społeczna – efektywność ekonomiczna. Francuskie dylematy*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
- Pyka R., 2010, *Wspólnota Aglomeracji Saint-Étienne Métropole jako przykład postępującego w Europie procesu metropolizacji*, w: *Sposób na metropolię. Idee a społeczne oczekiwania wobec projektu utworzenia śląsko-zagłębiowskiej metropolii*, red. R. Pyka, Urząd Miasta Katowice – Rada Samorządu Studenckiego Międzynarodowej Szkoły Nauk Politycznych Uniwersytetu Śląskiego, s. 133–172.
- Pyka R., red., 2010, *Sposób na metropolię. Idee a społeczne oczekiwania wobec projektu utworzenia śląsko-zagłębiowskiej metropolii*, Urząd Miasta Katowice – Rada Samorządu Studenckiego Międzynarodowej Szkoły Nauk Politycznych Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
- Pyka R., 2011a, *La métropolisation en Pologne : le fonctionnement et l'avenir des espaces métropolitains polonais*, „Métropoles”, n° 10, <https://doi.org/10.4000/metropoles.4515>
- Pyka R., 2011b, *Lokalne gouvernance jako przejaw dehierarchizacji procesów decyzyjnych oraz nowa forma dialogu społecznego*, „Studia Regionalne i Lokalne”, nr 2 (44), s. 58–75.
- Pyka R., red., 2011c, *Entre la coopération et la concurrence. La gouvernance et le développement équilibré des espaces métropolitains français – conclusions pour la Pologne*, GZM – „Metropolia Silesia”, Katowice.
- Pyka R., 2012a, *Zarządzanie obszarami metropolitalnymi na przykładzie francuskich rozwiązań instytucjonalnych – między inercją a zmianą*, „Przestrzeń Społeczna – Social Space”, nr 4, s. 1–24.
- Pyka R., 2012b, *Minimizing the side effects of the metropolization as a condition for maintenance of transition and resilience in post-industrial agglomerations*, „Journal of Economics and Management”, no. 10, s. 121–136.
- Pyka R., 2014a, *Bieguny metropolitalne we Francji. W poszukiwaniu narzędzi wzmacniania współpracy i rozwijania powiązań funkcjonalnych między francuskimi obszarami metropolitalnymi*, „Studia Regionalne i Lokalne”, nr 1, s. 5–27, <https://doi.org/10.7366/1509499515501>
- Pyka R., 2014b, *Metropolizacja a lokalne governance. Globalne wyzwania państwa narodowego na przykładzie V Republiki Francuskiej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
- Pyka R., 2014c, *Obszary metropolitalne a ewolucja ustroju demokratycznego*, w: *Przestrzeń społeczna miasta i metropolii w badaniach socjologicznych*, red. Z. Rykiel, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów, s. 86–99.
- Pyka R., 2015a, *Francuskie metropolie jako przykład „władzy nieukończonej”. Wstęp do analizy kształtowania się metropolitalnych tożsamości politycznych we Francji*, w: *Niedokończone tożsamości społeczne – szkice socjologiczne*, red. G. Libor, J. Wódz, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice, s. 35–51.

- Pyka R., 2015b, *Obywatelskie inicjatywy i polityczne uwarunkowania w rozwoju społeczeństwa prosumenckiego*, w: *Prosumenckie społeczeństwo a energetyka prosumencka. Problemy wdrażania innowacyjnych ścieżek rozwoju OZE*, red., A. Bartoszek, M. Fice, E. Kurowska, E. Sierka, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice, s. 71–88.
- Pyka R., 2016a, *Ewolucja władzy miejskiej we Francji na początku XXI wieku. Nowe wymiary, nowe poziomy na przykładzie Metropolii Lyonu*, „Studia Regionalne i Lokalne”, nr 3 (65), s. 31–49, <https://doi.org/10.7366/1509499536502>
- Pyka R., 2016b, *Le tournant métropolitain en Pologne*, Métropolitiques, <http://www.metropolitiques.eu/Le-tournant-metropolitain-en.html> [dostęp: 15.11.2020].
- Pyka R., 2017, *Urban creativity in the sociological perspective*, „Studia Regionalia. Journal of the Polish Academy of Sciences: Committee for Spatial Economy and Regional Planning & European Regional Science Association (ERSA) Polish Section”, vol. 51, s. 133–148, <https://doi.org/10.12657/studreg-51-09>
- Pyka R., 2018a, *Górnośląsko-Zagłębiowska Metropolia jako innowacja w samorządzie terytorialnym. Szanse i wyzwania pierwszego w Polsce związku metropolitalnego*, „Studia Regionalne i Lokalne”, nr 1 (71), s. 5–25, <https://doi.org/10.7366/1509499517101>
- Pyka R., 2018b, *Kultura jako czynnik miejskiej rezyliencji na przykładzie dawnych miast przemysłowych należących do sieci miast kreatywnych UNESCO. Przypadek dwóch miast: Katowice i Saint-Étienne*, „Kultura i Społeczeństwo”, nr 3: *Miasto i okolice*, s. 3–27, <https://doi.org/10.35757/KiS.2018.62.3.1>
- Pyka R., 2019, *Ewolucja statusu metropolii w ramach systemu federalnego kanady na przykładzie Toronto i Montrealu*, „Studia Regionalne i Lokalne”, nr 3 (77), s. 39–63, <https://doi.org/10.7366/1509499537703>
- Pyka R., 2021a, *À la recherche de nouveaux modèles de « lieux d'innovation » dans les métropoles de Lyon et de Saint-Étienne. De lieux totems aux nouvelles formes des hétérotopies métropolitaines*, referat wygłoszony na seminarium, w ramach cyklu „À la rencontre des mondes urbains”, LabEx IMU, Université de Lyon, 15 czerwca 2021 roku, YouTube, <https://www.youtube.com/watch?v=184EhVEnC4M> [dostęp: 16.06.2022].
- Pyka R., 2021b, *À la recherche des lieux alternatifs d'innovations sociales dans les métropoles de Lyon et Saint-Étienne*, Rue89Lyon, <https://www.rue89lyon.fr/2021/05/18/recherche-lieux-alternatifs-dinnovations-sociales-dans-les-metropoles-de-lyon-et-saint-etienne/> [dostęp: 6.06.2021].
- Pyka R., 2021c, *Business tourism as an instrument for changing the image and sustainable metropolisation of postindustrial cities as exemplified by the city of Katowice in Poland*, „Studia Regionalne i Lokalne”, nr 2 (84), s. 7–24, <https://doi.org/10.7366/1509499528401>
- Pyka R., 2022, *Métropole et métropoles. Étude comparée*, w: *Métropole de Lyon, an I : Des élections directes, et après ?*, dir. Ch. Chabrot, L'Harmattan, [Paris], (Grale), s. 47–72.
- Pyka R., Miłkuła Ł., Czornik M., Thimonier-Rouzet E., 2024, *Emerging metropolitan spaces in Poland and France: co-creation of new territorialities through institutional*

- dialogue and soft planning*, „Urban Affairs Review”, vol. 60, issue 6, s. 1661–1698, <https://doi.org/10.1177/10780874241228551>
- Pyka R., Wódz J., 2009, *Raymond Boudon we współczesnej socjologii francuskiej*, w: R. Boudon, *Logika działania społecznego*, tłum. K. Kowalski, Nomos, Kraków, s. 12–20.
- Rapley T., 2010, *Analiza konwersacji, dyskursu i dokumentów*, tłum. A. Gąsior-Niemiec, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- RDD, 2019, *Rapport d'activité 2018–2019*, version 1.11.2019, Rues du Développement Durable, [Saint-Étienne], <https://www.ruesdudeveloppementdurable.fr/wp-content/uploads/2020/01/RDD-Rapport-dactivite-2018-2019.pdf> [dostęp: 29.12.2023].
- Relfh E., 1976, *Place and placelessness*, Pion, London.
- Retaille D., 2009, *Malaise dans la géographie : l'espace est mobile*, w: *Territoires, territorialité, territorialisation. Controverses et perspectives*, dir. M. Vanier, Presses universitaires de Rennes, Rennes (Espace et territoires), s. 97–106.
- Rewers E., 2019, *Odwrócona ekonomia symboliczna protestu*, „Przegląd Kulturoznawczy”, nr 3 (41), s. 253–270, <https://doi.org/10.4467/20843860PK.19.014.11597>
- Ricaud L., 2014, *Open social innovation, a new intellectual framework to facilitate the sharing of social practices*, <https://www.lilianricaud.com/web-strategy/open-research/open-social-innovation-open-sourcing-social-innovation-to-promote-sharing-sustainable-social-practices/> [dostęp: 15.11.2022].
- Rosanvallon P., 2011, *Kontrdemokracja. Polityka w dobie nieufności*, tłum. A. Czarnecka, Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej, Wrocław.
- Sarazin B., Cohendet P., Simon L., coord., 2017, *Les communautés d'innovation. De la liberté créatrice à l'innovation organisée*, Management et Société, EMS, Paris.
- Sawnhey M., Prandelli E., 2000, *Communities of creation: managing distributed innovation in turbulent markets*, „California Management Review”, vol. 42, no. 4, s. 24–54.
- Scanagatta C., Condotta M., 2018, *The learning loop method applied to urban living labs towards learning communities*, w: *EURAU18. Congress proceedings*, Universidad de Alicante, Alicante, s. 85–92, <https://doi.org/10.14198/EURAU18alicante>
- Schumpeter J., 1960, *Teoria rozwoju gospodarczego*, [tłum. J. Grzywicka, wstęp J. Górski], Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- Seamon D., 2012, *Place, place identity, and phenomenology: a triadic interpretation based on J. G. Bennett's systematics*, w: *The role of place identity in the perception, understanding, and design of built environments*, eds. H. Casakin, F. Bernando, Bentham Science Publishers, [s.l.], s. 3–21, <https://doi.org/10.2174/97816080541381120101>
- Sechi G., 2016, *Les dessous de la ville créative : Saint-Étienne, entre modèles théoriques et pratique*, „EchoGéo”, n° 36, s. 1–16, <https://doi.org/10.4000/echogeo.14624>
- Sen A., 1999, *Development as freedom*, Oxford University Press, Oxford.
- Shearmur R., 2010, *Space, place and innovation: a distance-based approach*, „The Canadian Geographer / Le Géographe Canadien”, nr 54 (1), s. 46–67, <https://doi.org/10.1111/j.1541-0064.2009.00302.x>

- Shearmur R., Poirier V., 2016, *Conceptualizing non-market municipal entrepreneurship: Everyday municipal innovation and the roles of metropolitan context, internal resources and learning*, „Urban Affairs Review”, vol. 53, issue 4, s. 718–751, <https://doi.org/10.1177/1078087416636482>
- Silverman D., 2007, *Interpretacja danych jakościowych. Metody analizy rozmowy, tekstu i interakcji*, tłum. M. Głowacka-Grajper, J. Ostrowska, wprowadzenie K. T. Konecki, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Simon L., 2009, *Underground, upperground et middle-ground : les collectifs créatifs et la capacité créative de la ville*, „Management International”, vol. 13, special issue, s. 37–51, <https://doi.org/10.7202/037503ar>
- Smętkowski M., Celińska-Janowicz D., Wojnar K., 2019, *Nowe przestrzenie gospodarcze metropolii. Struktura, funkcje i powiązania obszarów biznesu w Warszawie*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.
- Smith A., Fressoli M., Thomas H., 2014, *Grassroots innovation movements: challenges and contributions*, „Journal of Cleaner Production”, vol. 63, s. 114–124, <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2012.12.025>
- Spencer G. M., 2015, *Knowledge neighbourhoods: urban form and evolutionary economic geography*, „Regional Studies”, vol. 49, issue 5, s. 883–898, <https://doi.org/10.1080/0343404.2015.1019846>
- Steiner A., Teasdale S., 2016, *The playground of the rich? Growing social business in the 21st century*, „Social Enterprise Journal”, vol. 12, issue 2, s. 201–216, <https://doi.org/10.1108/SEJ-12-2015-0036>
- Stiegler B., 2015, *La société automatique*, Fayard, Paris.
- Straw W., 2004, *Cultural scenes*, „Loisir et Société / Society and Leisure”, vol. 27, n° 2, s. 411–422.
- Straw W., 2014, *Scènes : ouvertes et restreintes*, „Cahiers de recherche sociologique”, n° 57, s. 17–32, <https://doi.org/10.7202/1035273ar>
- Suchacka M., 2004, *Socjologiczne aspekty zarządzania wiedzą*, w: *Człowiek a rynek*, t. 2, red. S. Partycki, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin, s. 59–63.
- Svahnström N., 2020, *Réussites et limites de la réactivation des rez-de-chaussées par la société civile : le cas de Rues du Développement Durable à Saint-Étienne*, w: *La ville inoccupée. Enjeux et défis des espaces urbains vacants*, dir. Y. Miot, N. Arab, Presses de l'école nationale des Ponts et Chaussées, Paris.
- Swyngedouw E., 2005, *Governance innovation and the citizen: the janus face of governance-beyond-the-state*, „Urban Studies”, vol. 42, no. 11, s. 1991–2006.
- Sztompka P., 2015, *Theoretical approaches to trust: Their implications for the resolution of intergroup conflict*, „Kultura i Polityka. Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Europejskiej im. Ks. Józefa Tischnera w Krakowie”, nr 17, s. 125–134.
- Szymańska D., 2008, *Urbanizacja na świecie*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Taleb N. N., 2007, *The black swan: the impact of the highly improbable*, Random House, New York.

- Tocqueville A. de, 1976, *O demokracji w Ameryce*, tłum. M. Król, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa.
- Thompson M., 2019, *Playing with the rules of the game: social innovation for urban transformation*, „International Journal of Urban and Regional Research”, vol. 43, issue 6, s. 1168–1192, <https://doi.org/10.1111/1468-2427.12663>
- Tomàs M., 2012, *Exploring the metropolitan trap: The case of Montreal*, „International Journal of Urban and Regional Research”, vol. 36, issue 3, <https://doi.org/10.1111/j.1468-2427.2011.01066.x>
- Tomàs M., Pyka R., 2023, *Editorial: Metropolitan governance: models, policies and political processes*, „Frontiers in Political Science”, vol. 5, 5:1322633, <https://doi.org/10.3389/fpos.2023.1322633>
- Touraine A., 1973, *Production de la société*, Seuil, Paris.
- Tremblay D.-G., Krauss G., 2024, *The coworking (r)evolution: working and living in new territories*, Edward Elgar Publishing, Cheltenham, <https://doi.org/10.4337/9781802209181>
- Tu W., Zhu T., Xia J., Zhou Y., Lai Y., Jiang J., Li Q., 2020, *Portraying the spatial dynamics of urban vibrancy using multisource urban big data*, „Computers, Environment and Urban Systems”, vol. 80 (101428), <https://doi.org/10.1016/j.compenvurbsys.2019.101428>
- Tuan Y. F., 1987, *Przestrzeń i miejsce*, tłum. A. Morawińska, wstęp K. Wojciechowski, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa.
- UNESCO, 2016, *Culture: urban future: summary: global report on culture for sustainable urban development*, UNSECO, [Paris], <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000246291> [dostęp: 8.10.2017].
- Vasselon R., 2018a, *Innovations de niche et nouveau manifeste pour la ville ouverte, w: Maillages. Enquête sur l'émergence d'un design convivial dans une ville à échelle humaine*, dir. M. Rastello, J. Franc, O. Peyricot, EPCC Cité du design – École supérieure d'art et design, Saint-Étienne, s. 162–165.
- Vasselon R., 2018b, *Le travail gratuit, la valeur créée et sa redistribution, w: Maillages. Enquête sur l'émergence d'un design convivial dans une ville à échelle humaine*, dir. M. Rastello, J. Franc, O. Peyricot, EPCC Cité du design – École supérieure d'art et design, Saint-Étienne, s. 131–133.
- Vasselon R., 2018c, *L'imaginaire, narrateur d'un lieu. w: Maillages. Enquête sur l'émergence d'un design convivial dans une ville à échelle humaine*, dir. M. Rastello, J. Franc, O. Peyricot, EPCC Cité du design – École supérieure d'art et design, Saint-Étienne, s. 122–126.
- Verhaegen E., 2015, *La forge conceptuelle. Le « commun » comme réinterprétation de la propriété*, „Recherches sociologiques et anthropologiques”, vol. 46, n° 2, s. 111–131, <https://doi.org/10.4000/rsa.1547>
- Vidaillet B., Bousalham Y., 2017, *Coworking spaces as places where economic diversity can be articulated: towards a theory of syntopia*, „Organization”, vol. 27, issue 1, s. 60–87, <https://doi.org/10.1177/1350508418794003>
- Welzer H., 2016, *Samodzielne myślenie*, tłum. V. Grotowicz, Dobra Literatura, Słupsk.

- Wenger E., 1998, *Communities of practice: learning, meaning, and identity*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Wenger E. C., McDermott R., Snyder W. M., 2002, *Cultivating communities of practice: a guide to managing knowledge*, Harvard Business School Press, Boston.
- Wolfram, M., 2017, *Grassroots niches in urban contexts: Exploring governance innovations for sustainable development in Seoul*, „Procedia Engineering”, vol. 198, s. 622–641, <https://doi.org/10.1016/j.proeng.2017.07.116>
- World Cities Report 2016, *Urbanization and development emerging futures*, United Nations Human Settlements Programme (UN Habitat), Nairobi, s. 17–18.
- Wright E. O., 2010, *Envisioning real utopias*, Verso Books, London.
- Wygnański J. J., 2023, *Ekosystem innowacji społecznych i jego lokalne odslony*, Fundacja Stocznia, https://stocznia.org.pl/wp-content/uploads/2024/04/ekosystemyinnowacjispolecznychwww2.pdf?utm_source=chatgpt.com [dostęp: 7.04.2024].
- Yaya S., Otu A., Labonté R., 2020, *Globalisation in the time of COVID-19: repositioning Africa to meet the immediate and remote challenges*, „Globalization and Health”, [vol.] 16, art. 51, s. 1–7, <https://doi.org/10.1186/s12992-020-00581-4>
- Yeh-Yun Lin C., Chen J., 2016, *The impact of societal and social innovation: A case-based approach*. Springer, Singapore.
- Yin R. K., 2009, *Case study research: Design and methods*, Sage Publications, Los Angeles.
- Zajda K., 2022, *Wdrażanie innowacji społecznych przez wiejskie organizacje pozarządowe i lokalne grupy działania*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Zemke A., 2023, *Współtworzone. Innowacje społeczne w Barcelonie*, Fundacja Stocznia, Warszawa.
- Zukin S., 1993, *Landscapes of power: From Detroit to Disney world*, University of California Press.
- Zukin S., 1995, *The cultures of cities*, Blackwell Publishers, Oxford.
- Zuzañska-Żyśko E., 2016, *Procesy metropolizacji. Teoria i praktyka*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.

Akty prawne

- Loi n° 2014-58 du 27 janvier 2014 de modernisation de l'action publique territoriale et d'affirmation des métropoles, <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000028526298> [dostęp: 12.12.2022].
- Loi n° 2023-630 du 20 juillet 2023 visant à faciliter la mise en œuvre des objectifs de lutte contre l'artificialisation des sols et à renforcer l'accompagnement des élus locaux, <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000047866733> [dostęp: 2.12.2024].
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 26 czerwca 2017 w sprawie utworzenia w województwie śląskim związku metropolitalnego pod nazwą „Górnośląsko-Zagłębiowska Metropolia”, Dz.U. 2017 poz. 1290.
- Ustawa z dnia 9 marca 2017 r. o związku metropolitalnym w województwie śląskim, Dz.U. 2017 poz. 730.

Spis rysunków

- 1 Tradycyjna koncepcja miejsca 63
- 2 Metropolitalne miejsce innowacyjne i jego zewnętrzne odniesienia 67
- 3 Model miejsca innowacyjnego zoperacjonalizowany na potrzeby badań empirycznych 71
- 4 Metropolia Lyonu z wyodrębnieniem miasta Lyon 84
- 5 Metropolia Saint-Étienne z wyodrębnieniem miasta Saint-Étienne 85
- 6 Schemat postępowania badawczego 95
- 7 Struktura ekosystemu innowacji społecznych w Metropoliach Lyonu i Saint-Étienne w ujęciu warstwowym 117
- 8 Lokalizacja Metropolii Lyonu i Metropolii Saint-Étienne 125
- 9 Ekosystemy innowacji społecznych w układzie centrum – peryferie obszaru metropolitalnego, przypadek Lyonu, Saint-Étienne i Villeurbanne 127
- 10 Dynamika i przepływy ekosystemu innowacji społecznych w Lyonie i Saint-Étienne w ujęciu warstwowym 137
- 11 Metropolia Lyonu z zaznaczonymi miejscami innowacyjnymi objętymi badaniem 148
- 12 Metropolia Saint-Étienne z zaznaczonymi miejscami innowacyjnymi objętymi badaniem 149

Spis tabel

- 1 Wykaz miejsc innowacyjnych prezentowanych w książce 91
- 2 Miejsca innowacyjne prezentowane w książce – podstawowe informacje 147
- 3 Rozkład głosów w kooperatywie De la Ferme au Quartier 223
- 4 Właściwości analizowanych miejsc innowacyjnych dotyczące ich lokalizacji 232
- 5 Właściwości analizowanych miejsc innowacyjnych dotyczące ich znaczeń 268
- 6 Właściwości analizowanych miejsc innowacyjnych dotyczące podejmowanych w nich działań 302

Spis zdjęć

- 1, 2 Opony zakładane przez mieszkańców Lyonu na betonowe słupy, podnoszące ich funkcjonalność i bezpieczeństwo, listopad 2020 106
- 3–6 Les Halles de Faubourg w Lyonie po rozpoczęciu likwidacji, grudzień 2020 112
- 7–9 Siedziba stowarzyszenia Tubà w Lyonie, czerwiec 2021 140
- 10 Siedziba inkubatora Le Mixeur w Saint-Étienne, kwiecień 2023 141
- 11–14 Siedziba Locaux Motiv', dzielnica La Guillotière w Lyonie, luty 2021 151
- 15 Wizyta studyjna autora i jego studentów z Uniwersytetu Lyon 2 (Université Lyon 2) w Locaux Motiv', październik 2023 152
- 16 Klatka schodowa w siedzibie La Myne, Villeurbanne, wrzesień 2020 157
- 17 Atelier Soudé, La Myne, wrzesień 2020 157
- 18 Ogród przylegający do budynku zajmowanego przez La Myne, wrzesień 2020 158
- 19, 20 Klatka schodowa w siedzibie La Myne, wrzesień 2020 159
- 21 *Cool space*, La Myne, wrzesień 2020 160
- 22 Przygotowanie posiłku wspólnotowego z udziałem autora i jego studentów z Uniwersytetu Lyon 2 (Université Lyon 2) w La Myne, październik 2023 160
- 23, 24 Budynek Foyer Jeanne d'Arc w powstającej dzielnicy Autre Soie w Villeurbanne, stan przed remontem, luty 2021 163
- 25, 26 Ogród społeczny w powstającej dzielnicy Autre Soie w Villeurbanne, w bezpośredniej bliskości Foyer Jeanne d'Arc, luty 2021 164
- 27 Tymczasowe mieszkania dla uchodźców w powstającej dzielnicy Autre Soie w Villeurbanne, luty 2021 165
- 28 Wizyta studyjna autora i jego studentów z Uniwersytetu Lyon 2 (Université Lyon 2) w powstającej dzielnicy Autre Soie w Villeurbanne, październik 2023 165
- 29, 30 Budynek Foyer Jeanne d'Arc, stan po remoncie, październik 2023 166
- 31 Sala koncertowa w powstającej dzielnicy Autre Soie w Villeurbanne, oddana do użytku 13 października 2023 roku 167
- 32, 33 „Szklarnia” w budynku Foyer Jeanne d'Arc, listopad 2024 167

- 34, 35 Rue de la Ville w dzielnicy Tarentaize-Beaubrun w Saint-Étienne, przy której znajduje się siedziba Créfad Loire – lokal Ici bientôt, kwiecień 2021 170
- 36–38 Reaktywowane partery handlowe kamienic w dzielnicy Tarentaize-Beaubrun w Saint-Étienne, kwiecień 2021 171
- 39, 40 Witryny siedziby Créfad Loire (lokal Ici bientôt), z mapką dzielnicy Tarentaize-Beaubrun i wskazaniem obiektów poddanych interwencji stowarzyszenia, kwiecień 2021 172
- 41, 42 Kamienica przy rue de la Ville, w której miało powstać miejsce trzecie Atlas de Possible, stan w roku 2021 oraz 2023, po częściowym remoncie 173
- 43, 44 Siedziba kooperatywy De la Ferme au Quartier w Saint-Étienne, czerwiec 2021 177
- 45–47 Wnętrze lokalu zajmowanego przez kooperatywę De la Ferme au Quartier, w tym sklep dla klientów indywidualnych, czerwiec 2021 178
- 48, 49 Zdegradowane partery handlowe kamienic w dzielnicy Crêt de Roc w Saint-Étienne, kwiecień 2021 181
- 50–53 Przykłady lokali w dzielnicy Crêt de Roc w Saint-Étienne poddanych przez Rues du Développement Durable (RDD) renowacji; kolejno: obecna siedziba RDD, siedziba stowarzyszenia prowadzącego bank czasu (Accorderie), tuż obok siedziby RDD, oraz dwa lokale zajmowane przez kawiarnie, kwiecień 2021 182
- 54, 55 Nieużytki poprzemysłowe w dzielnicy Crêt de Roc w Saint-Étienne, kwiecień 2021 185
- 56–64 Ogrody społeczne i przestrzenie zielone w dzielnicy Crêt de Roc w Saint-Étienne powstające przy udziale RDD, kwiecień 2021 186
- 65, 66 Schody prowadzące na wzniesienie w dzielnicy Crêt de Roc w Saint-Étienne, kwiecień 2021 190
- 67 Przykład budynku w dzielnicy Crêt de Roc w Saint-Étienne poddanego renowacji, kwiecień 2021 190
- 68–72 Pasywne budynki mieszkalne należące do kooperatywy mieszkaniowej Castors du Crêt de Roc, kwiecień 2021 191

Indeks nazw osobowych

- Afeltowicz Łukasz 361
Ahrend Rudiger 24, 355
Alba Dominique 43, 355
Alfaro Miguel 366
Ambrosino Charles 27, 29, 44, 76, 77, 355
Amin Ash 58, 154, 355
Anielska Karolina 361
Ansell Chris 325, 355
Aram John 59, 365
Ardill Nicholas 35, 355
Arnould Nathalie 345
Arthaud Jack 345
Ascouet Hoel 345
Asheim Bjørn 320, 362
Aubouin Nicolas 105, 109, 355
Augé Marc 52, 355, 356
Avelino Flor 78, 124, 355, 362
Azam Martine 64, 110, 356
- Babbie Earl 89, 93, 356
Bańka Augustyn 63, 356
Barberis Eleonora 366
Bard Alexander 27, 356
Barles Sébastien 12, 356
Baudouin Thierry 327, 356
Baulerb Tom 356,
Behr Valentin 11, 356
Berelson Bernard 88, 356
Bernier Louis 129, 356
- Berrebi-Hoffmann Isabelle 43, 50, 356
Besson Raphael 326, 356, 359
Bień Magdalena 58, 367
Bierwiazzonek Krzysztof 11, 12, 36, 40, 63,
64, 69, 71, 94, 162, 236, 240, 248, 260,
272, 273, 296, 356, 357, 360
Błaszczyk Mateusz 261, 357
Bocquet Jonathan 345
Bogunia-Borowska Małgorzata 248, 357
Bollier David 39, 357
Boltanski Luc 46, 357
Booher David Edward 66, 325, 337, 363
Bouba-Olga Olivier 28, 357
Bouchard Marie-Josée 144, 357
Boudon Raymond 12, 22, 62, 67, 285, 357, 370
Bousalham Youcef 62, 72, 237, 372
Boutillier Sophie 49, 57, 357
Brandsen Taco 12, 357
Bransc Marleen 361
Brossaud Claire 38, 43, 319, 345, 357
Brown John Seely 58, 60, 61, 357
Brugilles Frédéric 218, 256, 357
Bureau Marie-Christine 43, 50, 356
Burret Antoine 51, 337, 345, 358
Burt Ronald 240, 358
- Cajaiba-Santana Giovany 35, 358
Calzada Igor 40, 363
Camargo Mauricio 366

- Cameron Jenny 132, 362
 Canter David Victor 63, 358
 Capdevila Ignasi 105, 109, 355, 357, 358
 Caraça João 359
 Cardenas Amalia 359
 Cardinal Linda 324, 358
 Cardoso Gustavo 359
 Casakin Hernan 63, 370
 Castello Lineu 63, 358
 Castells Manuel 63, 193, 358, 359
 Cattacin Sandro 357
 Celińska-Janowicz Dorota 50, 371
 Cellier Emmanuel 345
 Chabaj-Wiater Jolanta 320, 358
 Chabrot Christophe 30, 139, 358, 369
 Champagne Éric 13, 324, 358, 364
 Chataway Joanna 322, 358
 Chauvac Nathalie 64, 110, 356
 Chen Jeffrey 35, 373
 Chesbrough Henry William 322, 358
 Cheval Jérémy 345
 Chiapello Ève 46, 357
 Chicharo Sandrine 345
 Chow-Petit Benjamin 218, 256, 345, 357
 Chow-Petit Connie 357
 Cléach Olivier 51, 358
 Cloutier Laurence 64, 110, 356
 Cohendet Patrick 29, 39, 40, 58, 59, 60, 73,
 75, 76, 105, 119, 313, 320, 321, 324, 358,
 362, 370
 Condotta Massimiliano 326, 370
 Conill Joana 132, 359
 Cools Pieter 366
 Cowan Robin 380
 Crevoisier Olivier 49, 365
 Czarnacka Agata 380
 Czornik Małgorzata 369
 Davis Mike 17, 359
 De Araújo Enos Feitosa 18, 361
 De Tocqueville Alexis 18, 361
 Defourny Jacques 319, 359
 Deiglmeier Kristin 34, 367
 Delgado Lorena 57, 359
 Delhey Jan 240, 359
 Derrien Alban 345
 Deruelle Valérie 51, 358
 Deschamps Claude 129, 356
 Desouches Anouk 345
 Desvaux Pierre 12, 356
 Develtere Patrick 319, 359
 Deyle Robert Edward 325, 331, 359
 Dibounje Madiba Marie-Sophie 47, 367
 Diercks Gijs 320, 322, 359
 Dière Camille 345
 Diez Tomas 44, 359
 DiSalvo Carl 116, 359
 Disdier Valérie 345
 Djellal Faridah 34, 359
 Domanski Dmitri 58, 360, 363
 Dos Santos Marie 45, 361
 Drewe Paul 134, 360
 Duguid Paul 58, 60, 61, 357
 Dumitrud Adina 356
 Dupont Laurent 357, 366
 Durand Folco Jonathan 144, 361
 Durigan-Cueille Antoine 346
 Dymnicka Małgorzata 63, 360
 Eddie Marie-Hélène 324, 358
 Erbel Joanna 296, 360
 Ermoshina Katja 116, 360
 Escobar Arturo 47, 360
 Evers Adalbert 357
 Ewertowski Wojciech 364
 Fals Borda Orlando 47, 360
 Ferragina Emanuele 34, 362
 Fiori Sandra 38, 43, 319, 357
 Da Silva José Borzacchiello 18, 361
 Dafermos George 116, 356
 Dardot Pierre 144, 359

- Fischer-Kowalski Monika 12, 360
 Florida Richard 23, 49, 131, 360
 Flyvbjerg Bent 94, 360
 Foddis Jean-Charles 346
 Foray Dominique 321, 360
 Foucault Michel 54, 55, 72, 310, 337, 360
 Franc Josyane 381
 Frankfort-Nachmias Chava 360
 Franz Hans-Werner 363
 Fraser Nancy 32, 360
 Frerot Olivier 346
 Fressoli Mariano 322, 371
 Fricker Miranda 47, 361
 Fukuyama Francis 237, 240, 361
 Furukawa Marques Dan 144, 361

 Galego Diego 34, 361
 Gallouj Faiz 34, 359
 Galvez Daniel 359
 Gamper Catherine 24, 355
 Gash Alison 325, 355
 Gawron Grzegorz 14, 356
 Gądecki Jacek 15, 42, 51, 91, 361
 Geitner Léna 346
 Gibson Katherine 361, zob. też Gibson-
 -Graham Julie Katherine
 Gibson-Graham Julie Katherine (pseudo-
 nim Julie Graham i Katherine Gib-
 son) 23, 38, 47, 132, 144, 361, 362
 Giddens Anthony 18, 361
 Gnieciak Monika 63, 361
 Godrie Baptiste 45, 144, 360, 361
 Gonçalves Tiago Estevam 18, 361
 Graham Julie zob. Gibson-Graham Julie
 Katherine
 Grandadam David 29, 39, 40, 73, 75, 76,
 119, 320, 321, 358, 362
 Granovetter Mark 52, 66, 362
 Green Sarah 54, 362, 364
 Gregg Meredith 116, 359
 Grewiński Mirosław 320, 362

 Grignard Cédric 346
 Grillitsch Markus 320, 362
 Grisolia Francesco 34, 362
 Grondeau Alexandre 12, 38, 115, 362
 Grossetti Michel 28, 357
 Guillon Vincent 27, 29, 44, 76, 77, 355

 Hafsi Taieb 129, 356
 Hanlin Rebecca 322, 358
 Hanson Gordon 30, 362
 Harvey David 40, 131, 362
 Harvey Penny 54, 362
 Hassan Alaa 359
 Heales Charlotte 41, 363
 Healy Stephen 132, 362
 Helfrich Silke 39, 357
 Herbst Jan 252, 363
 Hillier Jean 365
 Hippel Eric von 322, 363
 Hirschman Albert Otto 115, 362
 Hobsbawm Eric 261, 363
 Hochgerner Josef 67, 363
 Hooge Emile 42, 107, 346, 363
 Houssais Pierre 346
 Howaldt Jürgen 35, 41, 363
 Hulsbergen Edward 360

 Innes Judith Elizabeth 66, 325, 337, 363

 Jacobs Jane 20, 363
 Jaeggi Rahel 34, 363
 Jałowiecki Bohdan 18, 29, 49, 363, 366
 Jannon Christophe 346
 Jeannerat Hugues 145, 314, 333, 363
 Jiang Jincheng 372
 Johansson Börje 365
 Jørgensenf Michael Søgaard 356
 Juan Maïté 45, 363

 Kajdanek Katarzyna 381
 Kaletka Christoph 58, 360, 363

- Kaplinsky Raphael 322, 358
 Karlsson Charlie 365
 Kastle Timothy 129, 367
 Kazepov Yuri 366
 Kempc René 356
 Kitcher Hannah 41, 59, 60, 363
 Klein Juan-Luis 360, 364
 Knorr Cetina Karin 58, 60, 363
 Knox Hannah 54, 362
 Konecki Krzysztof 89, 93, 364, 371
 Kopp Ralf 41, 363
 Kopyciński Piotr 41, 364
 Koszek-Pyka Agata 15
 Kotus Jacek 53, 54, 64, 236, 364
 Krauss Gerhard 51, 364, 372
 Krauz Adrien 44, 364
 Kubicki Paweł 27, 364

 Labonté Ronald 31, 373
 Lai Yani 372
 Lallement Michel 43, 50, 116, 118, 356, 364
 Landry Charles 32, 133, 324, 364
 Lane David 134, 364
 Lang Thilo 18, 364
 Larsen Henrik 320, 322, 359
 Laska Artur 45, 364
 Laval Christian 144, 359
 Lavanchy Philippe 145, 314, 333, 363
 Lave Jean 58, 154, 364
 Laville Jean-Louis 144, 364
 Le Nulzec Franck 218, 256, 357
 Lecoq Bruno 49, 365
 Leeuw Sander Ernst van der 364
 Lefebvre Henri 40, 364
 Lemes de Oliveira Fabiano 35, 355
 Lenartowicz Krzysztof 70, 261, 364
 Lesbats Michel 43, 364
 Leubolt Bernhard 366
 Lévesque Benoît 144, 365
 Lewicka Maria 63, 199, 365
 Leyden Dennis 131, 365

 Li Qingquan 372
 Libura Hanna 63, 365
 Liefoghe Christine 11, 19, 292, 365
 Lin Nan 365
 Link Aalbert 131, 365
 Lizut Joanna 320, 362
 Lodato Tuck 359
 Lussault Michel 52, 66, 346, 365
 Lynn Leonard 59, 364

 MacCallum Diana 28, 365
 Maffesoli Michel 365
 Maillat Dennis 28, 49, 365
 Maj Agnieszka 365
 Makowska Marta 365
 Massey Doreen 61, 64, 65, 193, 280, 365
 McDermott Richard 59, 373
 McGuirk Justin 321, 365
 Metzger Jean-Luc 51, 358
 Miśka Łukasz 369
 Miller David 144, 367
 Miller Ethan 34, 47, 361
 Mochon Jean 346
 Morawska Ilona 361
 Morel Laure 357, 359
 Morin Edgar 12, 19, 41, 62, 292, 365
 Morteau Hélène 124, 365
 Moulaert Frank 361, 365
 Mowery David Charles 322, 360
 Mulgan Geoff 12, 34, 36, 37, 292, 335, 336,
 366
 Murdock Alex 12, 34, 366

 Nachmias David 93, 360
 Nal Emmanuel 366
 Nawrocki Tomasz 15, 360
 Nelson Richard Ralph 322, 360
 Neuve-Église Zuzanna 14, 18
 Newton Kenneth 356
 Nicholls Alex 12, 34, 366
 Norberg-Schulz Christian 261, 366

- Novy Andreas 366
 Nowak Maciej Jan 40, 366
- O'Riordane Tim 366
 Oldenburg Ray 50, 51, 52, 56, 366
 Olechnicka Agnieszka 28, 49, 366
 Oosterlynck Sarah 36, 37, 38, 39, 43, 44, 134, 319, 321, 322, 327, 336, 366
 Osorio Ferney 58, 311, 366
 Ostrom Elinor 40, 319, 367
 Otu Akaninyene 31, 373
- Palominos Pedro 359, 366
 Paret Dominique 346
 Pel Bonno 319, 362
 Pelerin Romain 346
 Peña José Ismael 366
 Perreault Marie-Andrée 12, 367
 Perrin Boris 346
 Perrin Julie 346
 Peugeot Valérie 44, 367
 Peyricot Olivier 120, 361, 372
 Phills John 34, 367
 Piatyszek Eric 43, 364
 Piekarska Joanna 364
 Pinson Gilles 26, 367
 Piron Florence 47, 367
 Pisarek Walery 88, 367
 Piziak Bartosz 42, 51, 58, 361, 367
 Plante Valérie 30
 Płoszaj Adam 366
 Poirier Vincent 129, 131, 132, 371
 Pol Eduardo 34, 367
 Polko Adam 39, 367
 Poncet Jean Sébastien 346
 Porter Michael Eugene 28, 367
 Prandelli Emanuela 58, 59, 370
 Proulx Marc-Urbain 28, 49, 368
 Pumain Denise 364
 Pyka Robert 10, 11, 12, 14, 18, 19, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 29, 30, 38, 41, 46, 63, 67, 69, 71, 86, 94, 106, 113, 139, 140, 141, 152, 157, 158, 159, 160, 163, 164, 165, 166, 170, 171, 172, 173, 177, 181, 182, 185, 187, 190, 191, 194, 236, 240, 248, 260, 272, 273, 296, 338, 356, 357, 358, 368, 369, 370, 372, 385, 389
- Rapley Tim 88, 370
 Rastello Magalie 120, 329, 361, 372
 Reddy Mohan 59, 365
 Regulus Samuel 47, 367
 Relph Edward 63, 64, 370,
 Retaille Denis 21, 370
 Rewers Ewa 261, 370
 Ricaud Lilian 42, 370
 Roberts Joanne 58, 80, 154, 355
 Rosanvallon Pierre 130, 370
 Rubalcaba Luis 34, 362
 Ruijsinkg Saskia 356
 Rzeszewski Michał 364
- Sandoval Carlos 366
 Santinha Gonçalo 361
 Sarazin Benoit 58, 59, 60, 324, 370
 Sarius Tomáš 366
 Sawney Mohanbir 58, 59, 370
 Scanagatta Chiara 326, 370
 Schumann Abel 24, 355
 Schumpeter Joseph 41, 370
 Schwarz Michael 35, 41, 363
 Seamon David 63, 236, 370
 Sechi Giovanni 29, 370
 Sen Amartya 39, 44, 218, 370
 Servon Lisa 359
 Shearmur Richard 72, 129, 131, 132, 203, 285, 370, 371
 Silverman David 89, 371
 Simay Philippe 38, 43, 319, 357
 Simon Laurent 29, 58, 59, 60, 73, 74, 75, 76, 82, 88, 119, 324, 337, 346, 358, 362, 370, 371

- Smętkowski Maciej 4, 15, 50, 371
 Smith Adrian 322, 371
 Snyder Wendy Margaret 59, 373
 Söderberg Johan 116, 359
 Söderqvist Jan 27, 356
 Sowada Tomasz 364
 Steiner Artur 132, 371
 Stern Scott 28, 367
 Steward Fred 320, 322, 359
 Stiegler Bernard 76, 371
 Straw Will 371
 Suchacka Małgorzata 14, 41, 356, 371
 Suire Raphaël 39, 40, 124, 320, 321, 362, 365
 Svahnström Nils 211, 228, 371
 Swyngedouw Erik 319, 371
 Sztompka Piotr 70, 237, 371
 Szymańska Daniela 17, 371

 Talandier Magali 27, 29, 44, 355
 Tardy Alicja 364
 Tardy Charlotte 43, 346
 Teasdale Simon 132, 371
 Thimonier-Rouzet Emmanuel 369
 Tholoniât-Frachisse Angélique 346
 Thomas Hernán 322, 371
 Thompson Matthew 27, 38, 43, 97, 110, 130, 323, 326, 372
 Tomàs Mariona 18, 26, 372
 Török Ibolya 18, 364
 Touraine Alain 9, 372
 Tremblay Diane-Gabrielle 51, 364, 372
 Tu Wei 20, 372
 Tuan Yi-Fu 63, 372

 Vallat David 346
 Van der Have Robert 362
 Vanier Martin 370

 Vasselon Raymond 23, 38, 131, 301, 329, 372
 Verhaegen Etienne 40, 67, 372
 Vicari Haddock Serena 365
 Vidaillet Bénédicte 62, 72, 237, 372
 Ville Simon 367
 Vincenturban Patrick 346

 Weaver Paul 356
 Welzel Christian 359
 Welzer Harald 70, 260, 372
 Wenger Etienne 58, 59, 154, 364, 373
 West Geoffrey 364
 Westin Lars 365
 Wiedenman Ryan Edward 325, 331, 359
 Wittmayera Julia Marieke 356
 Wojnar Katarzyna 50, 371
 Wolfram Marc 323, 373
 Wódz Jacek 22, 368, 370
 Wódz Kazimiera 361
 Wright Erik Olin 34, 373
 Wukovitsch Florian 366
 Wygnański Jan Jakub 48, 51, 373

 Xia Jizhe 372

 Yaya Sanni 31, 373
 Yeh-Yun Lin Carol 35, 373
 Yin Robert K. 95, 373

 Zajda Katarzyna 13, 35, 337, 373
 Zemke Aleksandra 48, 203, 373
 Zhou Yulun 372
 Zhu Tingting 372
 Ziegler Rafael 34, 366
 Zimmer Annette 357
 Zukin Sharon 41, 261, 373
 Zuzańska-Żyśko Elżbieta 18, 373

Robert Pyka

Innovation places in European metropolises

Producing social innovation exemplified
by Lyon and Saint-Étienne

SUMMARY

The contemporary reality of the global world is characterised by increasing complexity and instability, which we are unable to tame, despite enormous technological advances, including in the areas of communication and information processing. Contemporary societies are confronted with overlapping crises ranging from climate and energy crises, through successive pandemics, to geopolitical and military crises changing the distribution of figures on the global chessboard of power and influence.

Urban areas, which are the natural habitat of an increasing proportion of the world's population, are particularly vulnerable to the indicated threat. The current operating model of large urban and metropolitan areas needs to be rethought in view of the inevitability of the arrival of future crises. It is in cities and metropolises that humanity will face them. While the global space of flows and its inherent long supply chains have enabled the dynamic development of large urban areas, building their wealth, the current global turbulence, particularly the COVID-19 pandemic, has demonstrated the fragility and vulnerability of the hitherto neoliberal model of city and metropolitan development. When distant suppliers of medicine or food cease to respond, when long-distance flights and holidays are no longer available, and green and recreational spaces, as in the age of lockdowns, are needed at our fingertips, we realise that cities, and especially large metropolitan areas, have lost their autonomous capacity to meet the needs of their inhabitants and guarantee their safety and well-being, becoming spaces of expansion for global market players in the first place.

It is currently difficult to determine whether a sustainable transition of the metropolises and large agglomerations is possible, making them more agile and resilient, and whether these changes can be implemented in time. Nevertheless, one can see some, albeit still weak, signals of the emergence of a new paradigm of urban development, where local residents, urban activists, NGOs are asserting the primary importance of citizens' needs and the role they can play in producing alternative models of the city as a common good. In this book, the author aims to capture the aforementioned weak signals of the crystallising post-neoliberal model of urbanity, together with an attempt to identify the places and actors that give rise to them. The book also

poses questions about the interactions between bottom-up innovation initiatives and urban local government, and the latter's readiness to recognise and translate them into urban public policies. The book therefore analyses the process of the emergence of alternative models for the functioning of cities and metropolises, developing alongside the dominant neoliberal model. The author devotes the first chapter of the book, *Miasta i metropolie – laboratoria świata w XXI wieku* [Cities and metropolises – laboratories of the world in the 21st century], to these issues.

Notwithstanding the theoretical discussion developed in the book around the evolution and development trends of cities and metropolises, it is an in-depth empirical case study. The author sets his analyses in the space of two French metropolitan areas, i.e. Lyon and Saint-Étienne, which differ significantly in size, history and current development potential. The author looks for new forms of urban life in bottom-up emerging innovation places, strongly embedded in the idea of urban commons. The identification of bottom-up emerging places conducive for the production of urban-oriented social innovations is not straightforward, especially since the most transformative and alternative innovations often arise outside the mainstream circulation, i.e. "under the surface" (*underground*) of the formal city and outside its institutions.

To explore the city "beneath the surface" and uncover its processes of production from below, the researcher uses his concept of the innovation place, which he developed with his research team. An innovation place forms a new type of third place, a hybrid of workspace and an area for building informal relationships and socialising. These places are a kind of urban heterotopias, materialised visions of alternative urban worlds with a strongly transformative potential. The concept of the innovation place, together with its operationalised model, are presented in Chapter Two of the book, *Koncepcja miejsca innowacyjnego jako próba uchwycenia oddolnej miejskiej innowacyjności* [Innovation place concept as an attempt to capture grassroots urban innovation].

The analysis of innovation places at the local level is enriched by a reflection on the functioning of the metropolitan social innovation ecosystem. These issues are developed in the third chapter, *Dynamika ekosystemu innowacji społecznych – wybrane koncepcje teoretyczne* [Dynamics of the social innovation ecosystem – selected theoretical concepts]. Seeking an appropriate theoretical framework, the author aims in particular to establish the determinants of the potential penetration of bottom-up innovation into local government institutions and urban public policies. Considering the usefulness of the concept of the scene in analysing the flows of ideas between urban environments or the concept of transformative social innovation (TSI), showing the determinants of deep systemic change, he has focused his attention on a layered view of the social innovation ecosystem. The layered approach has proved to be the most effective explanatory perspective to describe and understand the circulation of ideas and new solutions between the formal city and its institutions (*upperground*) and

the informal city (*underground*), showing the key role of intermediate layers (*middle-ground*), of which the studied innovation places are an important component.

The theoretical assumptions adopted have been applied in an in-depth empirical study of the neighbouring Lyon Metropolis (Métropole de Lyon) and Saint-Étienne Metropolis (Saint-Étienne Métropole). The research encompasses both a micro perspective, taking into account the concept of an innovation place, and a macro level, using a layered view of the urban innovation ecosystem (see Chapter Four: *Założenia metodologiczne* [Methodological assumptions]). It turns out that, in both metropolises, social innovation ecosystems are in an early stage of development, and social innovation is treated in a similar way to business innovation, within the framework of the classic model of metropolitan development based on growth and attractiveness. The smart city perspective and social entrepreneurship represent two channels through which only some bottom-up innovation initiatives can penetrate the institutional layer of the city. The crucial middleground layer, due to its fragmentation and limited capacity, is not able to ensure the free circulation of ideas and knowledge in the innovation ecosystem. Macro-scale research is presented in Chapter Five, *Analiza ekosystemu innowacji społecznych w wybranych obszarach metropolitalnych* [Analysis of the social innovation ecosystem in selected metropolitan areas].

The author then delves into the alternative worlds of bottom-up innovation places, adopting a micro perspective, which forms the content of Chapter Six, *Miejsca innowacyjne w Metropoliach Lyonu i Saint-Étienne – analiza jakościowa wybranych przypadków* [Innovation places in the Metropolises of Lyon and Saint-Étienne – a qualitative analysis of selected cases]. Combining the perspectives of political science, urban studies and sociology, the author analyses in detail the places of bottom-up creation of social innovations responding to contemporary urban and metropolitan challenges relating to climate change, mobility, energy, sanitation and food security, as well as to issues of revitalisation and social inclusion. The notion of innovation place has been the main cognitive tool, whose conceptualisation and operationalisation has made it possible not only to identify spaces and the creative collectives operating in them, but also to analyse their properties, forms of organisation, economic models, the generation of meaning and value, and ultimately their taking of action, with the assessment of their innovation potential. Thanks to the rich photographic material and detailed descriptions, the reader is able to explore the alternative micro-worlds of the studied innovation places.

The final, seventh chapter of the book, titled Towards an urban policy of innovation places, addresses the issue of innovation in the public sector and the relationship between local government and its institutions (“trees” and “elephants”) and the grassroots actors generating potential social innovations (“butterflies” and “bees”). Based on his research, the author has developed a list of possible scenarios for the encounters and relationships of the two identified layers of the urban innovation ecosystem, whose cooperation is a condition for the transformation of the city. The

key challenge regarding innovation places is for them to maintain their autonomy, guaranteeing their creative potential, and to resist over-formalisation, a certain level of which is also a condition for dialogue with urban institutions and potential change. The source of tension and the fertile discomfort of innovation places is therefore the need for a constant balancing act between the world of institutions outside and the world of grassroots actors defending enclaves of “ordered chaos” inside innovation places, which are the drivers of the creativity needed to construct alternative models of the city. An important element of this part of the book is the author’s attempt to outline the assumptions of an urban policy of innovation places. In this policy, local government plays the role of a kind of curator of the urban “marketplace of ideas,” ensuring its openness and recognition of different types of knowledge, ideas and solutions, regardless of whether they come from the expert community or are the result of civic creativity. The foundation of this policy is therefore an open local government and a creative bureaucracy that are able to draw on and feed grassroots innovation into urban public policies, while avoiding “formatting” grassroots innovation places by developing a form of partnership that guarantees their creative autonomy. The book concludes with a summary and key recommendations for grassroots innovation actors and local authorities.

Robert Pyka

Lieux d'innovation
dans les métropoles européennes
La production des innovations sociales
à l'exemple de Lyon et de Saint-Étienne
RÉSUMÉ

La réalité contemporaine du monde globalisé se caractérise par une complexité et une instabilité croissantes que nous ne parvenons pas à maîtriser, malgré les avancées technologiques majeures, notamment dans le domaine de la communication et du traitement de l'information. Les sociétés contemporaines doivent affronter des crises qui se superposent : allant de la crise climatique et énergétique aux pandémies successives, en passant par les tensions géopolitiques et les conflits armés qui modifient la répartition des forces sur l'échiquier mondial du pouvoir et des influences. Les espaces urbains, qui constituent l'environnement de vie naturel pour une part croissante de la population mondiale, sont particulièrement vulnérables à ces menaces. Le modèle actuel de fonctionnement des grandes aires urbaines et métropolitaines doit être repensé face à l'inévitabilité des crises futures, car c'est dans les villes et dans les métropoles que l'humanité devra les affronter. Bien que l'espace mondial des échanges, avec de longues chaînes d'approvisionnement, ait permis le développement rapide des grandes aires urbaines, contribuant à leur prospérité, les turbulences globales récentes, notamment la pandémie de COVID-19, ont révélé la fragilité et la vulnérabilité du modèle néolibéral de développement urbain et métropolitain. Lorsque des fournisseurs éloignés de médicaments ou d'aliments cessent de répondre, lorsque les vols long-courriers et les départs en vacances ne sont plus accessibles, et que des espaces verts et récréatifs proches deviennent indispensables – comme durant les confinements –, on réalise que les villes, et particulièrement les grandes aires métropolitaines, ont perdu leur capacité réelle à satisfaire les besoins des habitants, à garantir leur sécurité et leur bien-être, parce qu'elles sont devenues avant tout un terrain d'expansion pour les acteurs du marché mondial.

Il est difficile de juger aujourd'hui s'il est possible de transformer les grandes agglomérations et métropoles en des espaces plus flexibles et résilients, et si ces changements seront mis en œuvre à temps. Néanmoins, on peut observer les prémices, encore faibles, d'un nouveau paradigme de développement urbain, dans lequel des citoyens engagés, des activistes citoyens et des organisations non gouvernementales rappellent l'importance capitale des besoins des habitants et le rôle que ces derniers peuvent

jouer dans la construction de modèles alternatifs de la ville, pensée comme un bien commun. Dans cet ouvrage, l'auteur s'est donné pour objectif de saisir ces faibles signaux du modèle urbain post-néolibéral en voie d'apparition, tout en visant à identifier les lieux et les acteurs qui en sont les initiateurs. Le livre pose également des questions concernant les bénéficiaires de ces innovations issues d'initiatives citoyennes, en particulier les autorités locales et leur disposition à reconnaître ces démarches et à les intégrer dans la conception des politiques publiques urbaines. L'analyse porte donc sur le processus d'émergence de modèles alternatifs de fonctionnement des villes et des métropoles, qui se développent en parallèle au modèle néolibéral dominant. Ces questions sont abordées dans le premier chapitre, intitulé *Miasta i metropolie – laboratoria świata w XXI wieku* [Villes et métropoles – laboratoires du monde au XXIe siècle].

Outre la discussion théorique sur l'évolution et les tendances du développement urbain et métropolitain, le livre propose une étude empirique approfondie de cas choisis. L'auteur a ancré ses analyses dans deux aires métropolitaines françaises, Lyon et Saint-Étienne, qui diffèrent significativement en termes de taille, d'histoire et de potentiel de développement actuel. L'auteur cherche de nouvelles formes de vie urbaine dans des lieux d'innovation émergeant d'initiatives locales, étroitement liés à l'idée des communs urbains. L'identification de ces nouveaux lieux de production des innovations sociales orientées vers la ville n'est pas évidente, d'autant plus que les formes d'innovations les plus transformatrices et alternatives peuvent naître en dehors des circuits officiels, c'est-à-dire « sous la surface » (*l'underground*) de la ville formelle et hors de ses institutions. Pour explorer le « dessous » de la ville et pour révéler les processus de sa formation « par le bas », l'auteur s'est appuyé sur un concept original d'un lieu d'innovation, élaboré avec son équipe de recherche. Les lieux d'innovation représentent une nouvelle forme de tiers-lieux, une construction hybride d'un espace de travail et de lieux propices à la socialisation et au développement de relations non professionnelles. Véritables hétérotopies, ces lieux matérialisent des visions urbaines alternatives dotées d'un fort potentiel de transformation. Le concept de lieu d'innovation, avec son modèle opérationnalisé, est présenté dans le deuxième chapitre : *Koncepcja miejsca innowacyjnego jako próba uchwycenia oddolnej miejskiej innowacyjności* [Les lieux d'innovation comme tentative d'identification de l'innovation urbaine ascendante].

L'analyse des lieux d'innovation à l'échelle locale est enrichie par une réflexion sur le fonctionnement de l'écosystème métropolitain des innovations sociales. Ces aspects sont développés dans le troisième chapitre : *Dynamika ekosystemu innowacji społecznych – wybrane koncepcje teoretyczne* [La dynamique de l'écosystème des innovations sociales – quelques concepts théoriques]. L'auteur y cherche à définir les cadres théoriques adéquats et se concentre en particulier sur les conditions d'une possible intégration des innovations issues d'initiatives citoyennes dans les institutions locales et les politiques publiques urbaines. Après avoir examiné l'utilité de la notion de scène pour analyser la circulation des idées entre milieux urbains, ainsi que de celle

des innovations sociales transformatives, dévoilant les conditions de profondes transformations structurelles, l'auteur étudie l'écosystème urbain des innovations sociales à travers les couches qui le composent. Cette dernière perspective de recherche s'est révélée la plus efficace pour décrire et comprendre la circulation des idées et de nouvelles solutions entre la ville formelle et ses institutions (l'*upperground*) et la ville informelle (l'*underground*), sans omettre le rôle majeur des couches intermédiaires (le *middleground*), dont les lieux d'innovation forment un élément essentiel.

Les principes théoriques adoptés ont été ensuite utilisés dans l'étude empirique approfondie de deux métropoles voisines : la Métropole de Lyon et la Métropole de Saint-Étienne. L'analyse a été réalisée à la fois à l'échelle micro, focalisée sur le concept de lieu d'innovation, ainsi qu'à l'échelle macro, en étudiant l'écosystème urbain des innovations à travers ses couches (voir le chapitre quatre : *Założenia metodologiczne* [Principes méthodologiques]). Il en ressort que les écosystèmes des innovations sociales dans les deux métropoles sont encore à un stade précoce du développement, et que les innovations sociales elles-mêmes y sont traitées selon les mêmes logiques que les innovations économiques dans le modèle traditionnel de développement métropolitain, basé sur la croissance et l'attractivité. La perspective de la « ville intelligente » (la *smart city*) ainsi que l'entrepreneuriat social sont les deux voies par lesquelles certains projets d'innovations issus de dynamiques citoyennes peuvent accéder à la couche institutionnelle de la ville et de la métropole. La couche intermédiaire (le *middleground*), essentielle à cet égard, ne parvient pourtant pas à assurer une circulation fluide des idées et des savoirs dans l'écosystème des innovations du fait de sa fragmentation et de sa perméabilité réduite. L'analyse à l'échelle macro est présentée dans le cinquième chapitre : *Analiza ekosystemu innowacji społecznych w wybranych obszarach metropolitalnych* [Analyse de l'écosystème des innovations sociales dans des espaces métropolitains choisis].

Ensuite, en adoptant la perspective micro, l'auteur explore les mondes alternatifs des lieux d'innovations sociales issues des initiatives citoyennes, ce qui est l'objet du sixième chapitre : *Miejsca innowacyjne w Metropoliach Lyonu i Saint-Étienne – analiza jakościowa wybranych przypadków* [Lieux d'innovation dans les Métropoles de Lyon et de Saint-Étienne – analyse qualitative de cas choisis]. En croisant les optiques des sciences politiques, de l'urbanisme et de la sociologie, l'auteur soumet à une analyse détaillée les lieux de production des innovations sociales issues des activités citoyennes, qui sont une réponse aux défis contemporains des villes et des métropoles dans les domaines du changement climatique, de la mobilité, de l'énergie, de la sécurité sanitaire et alimentaire, ainsi que de la revitalisation et de l'inclusion sociale. Le concept de lieu d'innovation – principal outil méthodologique – ainsi que l'opérationnalisation de son modèle ont permis non seulement d'identifier ces espaces et les groupements d'acteurs de terrain créatifs y opérant, mais également d'en analyser les caractéristiques, les formes d'organisation, les modèles économiques, la production de sens et de valeurs, ainsi que les actions entreprises, et d'en déterminer le potentiel d'innovation. Grâce

à une riche documentation photographique et à des descriptions détaillées, le lecteur peut pénétrer dans ces microcosmes alternatifs des lieux d'innovation étudiés.

Le septième et dernier chapitre, intitulé *Vers une politique urbaine des lieux d'innovation*, aborde la question de l'innovation dans le secteur public et des relations entre, d'une part, les autorités locales et leurs institutions (désignées comme « arbres » et « éléphants ») et, d'autre part, les acteurs locaux, générateurs d'innovations sociales potentielles (appelés « papillons » et « abeilles »). À partir de l'analyse menée, l'auteur établit une typologie de formes possibles d'interactions entre ces deux couches de l'écosystème urbain des innovations, dont la coopération conditionne toute transformation urbaine. Le défi majeur pour les lieux d'innovation est de préserver leur autonomie, garante de leur potentiel créatif, ainsi que de résister à une structuration démesurée, tout en acceptant une certaine dose de cette dernière, car elle est nécessaire au dialogue avec les institutions urbaines et à leur transformation potentielle. La source de tensions – mais aussi d'un inconfort fertile – des lieux d'innovation réside donc dans la nécessité de maintenir continuellement l'équilibre entre, d'une part, le monde institutionnel extérieur et, d'autre part, celui des acteurs locaux défendant au sein des lieux d'innovation les enclaves d'un « chaos organisé », cette force motrice de la créativité indispensable à la construction de modèles urbains alternatifs. L'élément central de cette partie du livre est la tentative de formuler les principes d'une politique urbaine des lieux d'innovation. Dans ce modèle, les autorités locales jouent le rôle de curateurs d'un « marché des idées » urbain, veillant à ce que l'échange soit ouvert et inclusif, favorable à divers types de connaissances, d'idées et de solutions, qu'elles proviennent des milieux d'experts ou de la créativité citoyenne. Cette politique s'appuierait donc sur une autorité locale ouverte et une bureaucratie créative, capables d'intégrer les innovations citoyennes aux politiques publiques urbaines, tout en évitant de les « formater » grâce aux mécanismes de partenariat (l'idée de subventions ouvertes), qui garantissent l'autonomie créative de ces initiatives. L'ouvrage se conclut par une synthèse des réflexions proposées dans l'analyse et par les principales recommandations adressées aux acteurs locaux des innovations comme aux autorités locales.

Redakcja
Anna U. Pilśniak

Projekt okładki
Tomasz Tomczuk

Korekta
Adriana Szaforz

Projekt makiety
Zofia Oslislo-Piekarska

Modyfikacja makiety, redakcja techniczna
Anna U. Pilśniak

Redaktor inicjujący
Przemysław Pieniążek

Na okładce: Ycone La Confluence Residential Tower, Lyon,
proj. Ateliers Jean Nouvel, fot. Robert Pyka

Nota copyrightowa obowiązująca do 31.07.2027
Copyright © 2026 by Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

Sprzysyamy otwartej nauce. Od 1.08.2027 publikacja dostępna na licencji
Creative Commons Uznanie autorstwa-Na tych samych warunkach
4.0 Międzynarodowe (CC BY-SA 4.0)

 <https://orcid.org/0000-0001-6690-9207>

<https://doi.org/10.31261/PN.4270>

Pyka, Robert
Miejsca innowacyjne w europejskich metropoliach :
wytwarzanie innowacji społecznych na przykładzie
Lyonu i Saint-Étienne / Robert Pyka.
– Wydanie I. – Katowice : Wydawnictwo
Uniwersytetu Śląskiego, 2026

ISBN 978-83-226-4523-9
(wersja drukowana)
ISBN 978-83-226-4524-6
(wersja elektroniczna)

Wydawca
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
ul. Jordana 18, 40-043 Katowice
<https://wydawnictwo.us.edu.pl>
e-mail: wydawnictwo@us.edu.pl

Wydanie I. Ark. druk. 24,75. Ark. wyd. 265. Papier Munken Polar 100 g, vol. 1,13
PN 4270. Cena 99,90 zł (w tym VAT)

Książka stanowi kompleksowe studium przypadku poświęcone analizie zjawiska innowacji społecznych w kontekście dynamicznych przemian zachodzących w europejskich metropoliach. Praca ta nie tylko odnosi się do współczesnych wyzwań związanych z urbanizacją, metropolizacją i rozwojem społeczno-gospodarczym miast, ale przede wszystkim stanowi cenny wkład w literaturę naukową dotyczącą innowacji społecznych, polityki miejskiej oraz teorii rozwoju regionalnego. [...] *Miejsca innowacyjne w europejskich metropoliach...* to pozycja godna polecenia zarówno badającym miasta, jak i praktykom/praktyczkom miejskim. Jej wkład w badania nad miejską innowacyjnością jest niewątpliwy! Autor proponuje świeże spojrzenie na miasta jako przestrzeń wyłaniania się nowych modeli życia i innowacyjnych rozwiązań społecznych, co czyni książkę lekturą inspirującą i aktualną w kontekście współczesnych wyzwań miejskich.

Z recenzji wydawniczej dr. hab. Jacka Gądeckiego, prof. AGH

* * *

Miejsca innowacyjne w europejskich metropoliach... to książka ambitna, której celem jest przedstawienie współczesnych metropolii z perspektywy ich roli jako generatorów innowacji, w szczególności innowacji społecznych. [...] Książka nie jest jedynie teoretyczną analizą miast, ale stanowi próbę uchwycenia realnych procesów społecznych, ekonomicznych i politycznych zachodzących w obszarach metropolitalnych. [...] Bardzo bogata analiza empiryczna jest jednym z głównych atutów książki. Autor przedstawia konkretne przykłady miejsc, w których innowacje społeczne powstają i są rozwijane. [...] Książka Roberta Pyki to niewątpliwie wartościowa pozycja, która wnosi nową perspektywę do badań nad metropoliami i innowacjami społecznymi. Interdyscyplinarność podejścia, dogłębna analiza empiryczna oraz nowatorska koncepcja miejsca innowacyjnego sprawiają, że praca stanowi istotny wkład w rozwój badań nad miastami, ich przestrzenią oraz przyszłością. Praca [...] z pewnością stanowić będzie wartościową pozycję dla badaczy i praktyków zajmujących się rozwojem miejskim oraz innowacjami społecznymi.

Z recenzji wydawniczej dr. hab. Macieja Smętkowskiego, prof. UW

DR HAB. ROBERT PYKA, PROF. UŚ, profesor w Instytucie Socjologii na Wydziale Nauk Społecznych Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Założyciel i przewodniczący Obserwatorium Procesów Miejskich i Metropolitalnych (OPMiM). Swoje zainteresowania naukowe koncentruje na kondycji i przyszłości państwa oraz ewolucji jego struktur terytorialnych w perspektywie globalizacji oraz metropolizacji. Bada metropolie jako złożone systemy społeczne będące źródłem kreatywności i innowacji. Opublikował kilkadziesiąt artykułów w polskich i zagranicznych czasopismach naukowych oraz kilka monografii. Ekspert Komisji Europejskiej oraz Francuskiej Agencji Badań Naukowych (ANR), członek zarządu Międzynarodowego Stowarzyszenia Socjologów Języka Francuskiego (AISLF). Profesor wizytujący na uczelniach we Francji, w Kanadzie i Niemczech. W 2024 roku, w uznaniu dla jego dorobku naukowego, odznaczony Orderem Kawalera Palm Akademickich oraz nominowany do Śląskiej Nagrody Naukowej.

